

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Мельник А. Ю.,

д.е.н., професор, професор кафедри,
Дніпропетровський державний аграрно-
економічний університет

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Федоренко В. Г.,

д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки
України, академік УАН

Дацій О. І.,

д.е.н., професор, заслужений працівник освіти
України

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:

Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бистряков І. К., д.е.н., професор, завідувач відділу, ДУ
Інститут економіки природокористування та сталого роз-
витку НАН України»

Васильєва Н. К., д.е.н., професор, завідувач кафедри,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний уні-
верситет

Вініченко І. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний уні-
верситет

Гудзинський О. Д., д.е.н., професор, професор кафед-
ри, Національний університет біотехнологій і природоко-
ристування

Іванюта В. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний уні-
верситет

Кадієвський В. А., д.е.н., професор, завідувач кафедри,
Державна академія статистики, обліку і аудиту

Коренюк П. І., д.е.н., доцент, професор кафедри,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний уні-
верситет

Крисанов Д. Ф., д.е.н., професор, провідний науковий
співробітник відділу, ДУ «Інститут економіки та прогнозу-
вання» НАН України

Малік М. Й., д.е.н., професор, завідувач відділу, ННЦ
«Інститут аграрної економіки НААН України»

Павлова Г. Є., д.е.н., професор, Дніпропетровський
державний аграрно-економічний університет

Плаксінко В. Я., д.е.н., професор, завідувач кафедри,
Полтавська державна аграрна академія

Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри,
Полтавський університет економіки та торгівлі

Ульянченко О. В., член.кор. НААН України, д.е.н., про-
фесор, професор кафедри, Харківський національний агр-
арний університет ім. Б.В. Докучаєва

Чупіс А. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Сумсь-
кий національний аграрно-економічний університет

Свідоцтво KB № 17595-6445ПР від 28.03.2011 року
ISSN 2306-6792

Передплатний індекс: 21847

Засновники:

*Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет,
ТОВ "ДКС Центр"*

Видавець:

ТОВ "ДКС Центр"

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29
Телефон: (044) 223-26-28, (044) 537-14-33
Телефон/факс: (044) 458-10-73
www.agrosvit.info
E-mail: economy_2008@ukr.net

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 21 листопад 2017 р.

У НОМЕРІ:

Ібатуллин М. І.

Організаційно-економічні підходи
до функціонування інфраструктури ринку
продукції свинарства: зарубіжний досвід
та вітчизняні реалії 3
Петриченко О. А.

Організація технологічних процесів та оцінка
технологій утримання худоби 8
Марков Б. М.

Структура підсистем міжнародної економіки
та її сталий розвиток 16
Лазарева О. В., Хапун О. С.

Особливості сталого розвитку
сільськогосподарського землекористування 21
Мединська Н. В., Колганова І. Г.,

Задорожня Н. М.
Еколого-економічна оцінка використання
земель населених пунктів 26
Герен Г. М.

Система методологічних елементів
аналізу ліквідності сільськогосподарського
підприємства 30

Погрішук О. Б.
Інвестиційне кредитування в системі
інвестиційного забезпечення розвитку
аграрного сектора 35

*Журнал включено до переліку наукових фахових видань
України, в яких можуть публікуватися результати
дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів
доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ
(постанова президії ВАК України № 1-05/2 від
27.05.2009 р., наказ ВАК України № 340 від 21.04.2011 р.
«Про внесення змін до переліку наукових фахових видань
України», наказ Міністерства освіти і науки України
№ 1528 від 29.12.2014)*

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:
Index Copernicus (IC); SIS; Google Scholar.

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції.
Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори.
Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. За
зміст та достовірність реклами несе відповідальність
рекламодавець.

Рекомендовано до друку

Вченою радою Дніпропетровського державного
аграрно-економічного університету 16 листопада 2017 р.

Підписано до друку 16.11.17 р.
Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 4,7. Наклад — 1000 прим.
Папір крейдований, друк офсетний. Замовлення № 1611/2.
Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»

© АгроСвіт, 2017

CONTENTS:

Ibatullin M.
ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC APPROACHES TO THE FUNCTIONING OF THE INFRASTRUCTURE OF THE PIG MARKET: FOREIGN EXPERIENCE AND DOMESTIC REALITIES 3

Petrichenko O.
ORGANIZATION OF TECHNOLOGICAL PROCESSES AND EVALUATION OF LIVESTOCK MAINTENANCE TECHNOLOGIES 8

Markov B.
STRUCTURE OF THE SUBSYSTEMS OF THE INTERNATIONAL ECONOMY AND ITS SUSTAINABLE DEVELOPMENT 16

Lazarieva O., Hapun O.
FEATURES OF STEADY DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL LAND-TENURE 21

Medynska N., Kolganova I., Zadorozhnia N.
ECOLOGICAL-ECONOMIC ASSESSMENT OF USING OF LANDS OF SETTLEMENTS 26

Teren H.
SYSTEM OF METHODOLOGICAL ELEMENTS OF THE ANALYSIS OF LIQUIDITY OF AN AGRICULTURAL ENTERPRISE 30

Pogryschuk O.
INVESTMENT CREDITING IN THE SYSTEM OF INVESTMENT PROVIDING AGRICULTURAL SECTOR DEVELOPMENT 34

.....

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

- У статті з лівого боку має стояти індекс УДК (реєстр – «ВСЕ ПРОПИСНЫЕ»).
- Ініціали та прізвище автора. Через кому після ПІБ зазначається науковий ступінь, вчене звання, посада, науковий заклад (мовою статті та англійською мовою).
- Назва статті (реєстр – «Как в предложениях») мовою статті та англійською мовою.
- Анотація мовою статті та англійською мовою.
- Ключові слова (5—8 слів) мовою статті та англійською мовою.
- Текст статті.

У статті, згідно постанови Президії Вищої атестаційної комісії України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15 січня 2003 р. № 7-05/1, повинні міститись (із виділенням у тексті) такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі; список використаних джерел (оформлюється за новими вимогами, які опубліковані у Бюлетні ВАК України, № 3, 2008).

Згідно нових правил, які враховують вимоги міжнародних систем цитування, автори статей повинні давати список літератури в двох варіантах: один на мові оригіналу і окремим блоком той же список літератури (**References**) в романському алфавіті (**harvard reference system**), повторюючи в ньому всі джерела літератури, незалежно від того, чи є серед них іноземні

- Обсяг рукопису — 15—25 тис. знаків, включаючи рисунки, таблиці.
- Стаття повинна бути виконана у форматі А-4 текстового редактора Microsoft Word for Windows (шрифт – Times New Roman) у вигляді файлу з розширенням .doc або .rtf для Microsoft Word (версія 97-2003). Файли статті обов'язково повинні бути збережені в форматі .doc або .rtf.

— Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у чорно-білому вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. Рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом. Для рисунків, зроблених в програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003).

— Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation і нумеруються з правого боку.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

.....

УДК 338.439.5:637.5'64:005.336.4-027.63

М. І. Ібатулін,
д. е. н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ СВИНАРСТВА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

M. Ibatullin,
PHD doctor, associate professor, National University of Bioresources and Natural Resources of Ukraine

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC APPROACHES TO THE FUNCTIONING OF THE INFRASTRUCTURE OF THE PIG MARKET: FOREIGN EXPERIENCE AND DOMESTIC REALITIES

У статті розглядаються актуальні проблеми функціонування елементів інфраструктури ринку продукції свинарства, зокрема ринків живої худоби та м'ясної біржі. Значна увага приділена оцінці зарубіжного досвіду їх функціонування та можливості їх адаптації на теренах України.

Запропонована методика визначення кількості ринків живої худоби, яка буде враховувати щільність свиней на 100 жителів сільської місцевості, рівень товарності та розрахункові обсяги торгівлі свинями залежно від статевовікової структури.

Доведено необхідність передбачити необхідність організації в Україні діяльності м'ясних бірж. Із цією метою необхідно удосконалити нормативно-правову основу їх функціонування, зокрема необхідно доповнити відповідними статтями Закон України "Про товарні біржі", у якому зазначено, що вона є різновидом товарної біржі, на якій будуть здійснюватися операції з купівлі-продажу специфічних товарів: живих тварин та продуктів їх забою.

The article deals with the actual problems of functioning of the infrastructure of the pig market market, in particular the markets for live cattle and meat stock. Considerable attention is paid to the assessment of the foreign experience of their operation and the possibility of their adaptation in Ukraine.

The method of determining the number of livestock markets is considered, which will take into account the density of pigs per 100 inhabitants of rural areas, the level of marketability and the estimated volume of trade in pigs, depending on the gender-age structure.

The necessity to provide for the organization of meat stock exchanges in Ukraine is proved. To this end, it is necessary to improve the legal and regulatory framework for their functioning, in particular, the relevant articles of the Law of Ukraine "On Commodity Exchanges", which states that it is a kind of commodity exchange, on which sale and sale of specific goods: live animals and the products of their slaughter.

*Ключові слова: свинарство, м'ясна біржа, ринок живої худоби, ринок.
Key words: pig breeding, meat exchange, livestock market, market.*

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

Стабільне функціонування ринку продукції свинарства визначальною мірою залежить від ефективної взаємодії технічної та

організаційної систем закупівель, транспортування, інформаційно-консультаційної підтримки, які забезпечують прозорість, оперативність, координованість товароруху про-

дукції, а також складових, які сприяють інноваційним розробкам та їхній дифузії в усіх ланках агропродовольчого ланцюга. До цих об'єктів слід віднести логістично-розподільчі центри, товарні біржі, оптово-роздрібні мережі, структури фінансово-кредитного та страхового забезпечення, інформаційно-консультаційні та маркетингові служби й інші структури, які забезпечують безпосередній зв'язок у системі обмінних товарно-грошових відносин між виробниками, споживачами, а також представниками ринкової інфраструктури — посередниками.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Спроби розкриття механізму функціонування ринків живої худоби були зроблені Комарнічкою О.М., Копитець Н.Г., Саблуком П.Т. та іншими. Зміст їх трактування механізму функціонування ринків живої худоби — це оптові ринки-аукціони. Проте в їхніх дослідженнях не було розкрито національні особливості функціонування ринків із продажу сільськогосподарських тварин і птиці.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо функціонування ринку живої худоби як елемента інфраструктури ринку свинарства

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Основним напрямом ефективного функціонування ринку продукції свинарства є створення ефективної ринкової системи розподілу виробленого продукту, перехід до організованих, прозорих каналів збуту, що забезпечує ефективно діюча система елементів ринкової інфраструктури. Нині великотоварні сільськогосподарські підприємства із замкнутим циклом виробництва продукції свинарства реалізують сировину безпосередньо м'ясопереробним підприємствам, які є складовою вертикально інтегрованих структур. Ця обставина спричиняє істотне зниження величини збутових витрат.

Малі й середні сільськогосподарські підприємства реалізують виробничу продукцію в основному через торгово-посередницькі структури та безпосередньо на переробні підприємства. Господарства населення — одні з основних товаровиробників продукції свинарства — є суб'єктами переважно стихійних ринків живої худоби, мають контакти

з торгово-посередницькими структурами, більшість із яких функціонують поза межами правового поля. При цьому необхідно відзначити, що найбільша кількість молодняку свиней для подальшої відгодівлі в особистих селянських господарствах надходить через мережу ринків живої худоби, товарних свиней реалізують торгово-посередницьким структурам із подальшою реалізацією на роздрібних продовольчих ринках та переробним підприємствам [1].

Зазначимо, що у провідних країнах світу ринок живої худоби є основною складовою в інфраструктурному забезпеченні товароруку продукції свинарства від виробника до кінцевого споживача [2]. Вони є об'єктами, на яких відбувається купівля-продаж живої худоби різних його видів, а також пропонують сервісні функції, пов'язані з наданням банківських послуг при купівлі-продажу худоби, ветеринарного нагляду, поліцейського контролю, мийки та паркінгу для автотранспорту, а також забезпечують сервіс громадського харчування та електронної комунікації (телефон/факс, WI-FI).

Важливе значення у системі інфраструктурного забезпечення суб'єктів ринку продукції тваринництва відводиться об'єктам податкового контролю. Так, у США власник ринку живої худоби може за договором із Урядом штату взяти на себе зобов'язання з виконання нагляду за виплатами податків щодо обігу живої худоби перед штатом, або надати за договором із фіскальними органами штату приміщення і створити відповідні умови для виконання цієї місії. В Австралії цю функцію виконує компанія, яка спеціально займається відстеженням переміщень усіх партій худоби по території країни — MLA Meat and Livestock of Australia і є оператором системи NLIS — National Livestock Identification System [2].

Встановлено, що найдосконалішою є система ринкового обігу живої худоби в Австралії, США, Канаді, Великої Британії, а також у країнах Латинської Америки, таких, як Аргентина, Уругвай та ін. На території колишніх союзних республік нині вона на стадії становлення, зокрема в Республіці Казахстан, де ці ринки легалізовані законом "Про ринки живої худоби та птиці" і функціонують на території великих міст.

Існує дві форми реалізації тварин на ринках живої худоби. Перша — через salingring, коли тварину або групу тварин подають на оголожену металевими прутами арену, дном якої

є вагова платформа, що показує на табло живу масу однієї тварини або групи тварин і цінову пропозицію продавця.

Торги проводять аукціонним методом. Інша форма — лотова, здійснюється шляхом розміщення тварин у лоти, які примикають один до одного. Поверх лотів з худобою обладнано маршову алею для аукціонерів, а учасники торгів рухаються, починаючи з першого лота за аукціонерами, відповідаючи на пропозицію з ціною за кожний лот. Лотова форма поширена в Австралії та Аргентині, продаж через saling ring переважає в США й Канаді. Для зручності покупців великі ринки можуть пропонувати обидві форми торгів, тим самим залучаючи більше покупців і максимально задовольняючи вимоги продавців.

Необхідною умовою функціонування ринків живої худоби є розробка та практичне використання ветеринарно-санітарних правил їх функціонування, які повинні включати в себе такі розділи: загальні правила проектування, будівництва й експлуатації ринків живої худоби. Зокрема їх слід розташовувати поза межами населених пунктів на відстані не ближче ніж 1—1,5 км і доріг із твердим покриттям — 1 км; вимоги до наявності ветеринарних та санітарних об'єктів; ветеринарно-санітарний контроль, який, на нашу думку, має покладатися на співробітників Державної ветеринарної служби України; права та обов'язки працівників ринків живої худоби.

Ветеринарно-санітарні правила повинні передбачити порядок реалізації свиней, які можна звести до таких розділів: вимоги до обладнання, інвентаря та тари; вимоги до транспортування, приймання, зберігання та реалізації товарів на ринку; вимоги до реалізації товарів на ярмарках (виставках); вимоги до проведення дезінфекції, дератизації, дезінсекції.

Особливу увагу слід приділяти оптимізації кількості певного суб'єкта інфраструктури ринку продукції свинарства. Вважаємо, що основним чинником, який доцільно використовувати при визначенні кількості оптових ринків живої худоби, повинна бути щільність свиней на 100 жителів сільської місцевості, рівень товарності та розрахункові обсяги торгівлі свинями залежно від статевікової структури, що становить 12 тис. гол. за рік, або 1,1 тис. т, та загальні обсяги реалізації продукції свинарства господарствами населення.

Необхідно зазначити, що ринок живої худоби може мати свої філіали в районах най-

більшої концентрації свиней як у дрібних сільськогосподарських підприємствах, так і господарствах населення як основного споживача послуг, які надає суб'єкт ринкової інфраструктури.

Важливим об'єктом інфраструктури ринків живої худоби у країні повинна стати м'ясна біржа, яка здійснює торгівлю контрактами на постачання свиней та продуктів їх забою кінцевим споживачам — переробним підприємствам і закладам оптової і роздрібно торгівлі, а також закладам харчування, що фінансуються за рахунок державного та місцевих бюджетів. Зазначимо, що в Австралії функціонує 150 бірж, у США — 350. Функціонування товарним бірж сприяє прозорості та прогнозованості ринку, а також дає змогу державі контролювати ефективність використання бюджетних коштів, спрямованих на субсидування купівлі та продажу сільськогосподарських тварин.

Заслуговує на увагу вітчизняної практики досвід США щодо нормативно-правового регулювання біржової торгівлі живими тваринами, основним завданням якої є забезпечення стійкості сільськогосподарського виробництва шляхом функціонування аукціонних — біржових ринків тваринництва. Біржова торгівля створює переваги на основі відкритого, вільного, конкурентоспроможного продажу та закупівлі сільськогосподарських тварин. Зазначимо, що вона здійснюється на основі визначених правил, що регламентують порядок реєстрації учасників торгів, а також підготовку тварин до продажу. Представлені тварини повинні відповідати порядку, який розроблено 4-H (організація налічує понад 6,5 млн членів у віці від 5 до 21 років, котрі представляють фермерські родини й залучені до сільськогосподарського виробництва), та FFA (громадська організація "Майбутні фермери Америки), а також установленим правилам аукціону. Усі вони повинні мати довідку про стан здоров'я із зазначенням усіх щеплень і дати вакцинації. Учасники повинні особисто продавати тварин на біржі. Особливі ситуації можуть бути розглянуті за письмовою заявою не пізніше, ніж за один місяць до початку біржових торгів [4].

Порядком реєстрації передбачено, що тварин зважують у визначений період часу після прибуття до приміщень біржі. Пом'якшувальні правила поширюються на власників тварин, які були вимушені прибути на торги до визначеного часу. Вони повинні мати письмовий

дозвіл від генерального суперінтендента організації "Майбутні фермери США" або агента 4-N для тварин фермерів, які представлені цими структурами, із визнанням причини їх раннього прибуття. Ці тварини повинні бути розміщені в стійлах та зважені до відкриття торгів. У разі надзвичайної ситуації, пов'язаної із пізнішим прибуттям тварин, також передбачено порядок отримання спеціального дозволу [5].

Розглянемо порядок зважування тварин, що будуть продані на біржі. Офіційною масою продажу вважають масу тварин після прибуття, знижену менш як на 2%. Дозволено лише одне зважування. Учасники — продавці можуть привести двох тварин для зважування. Перша тварина після зважування і визначення її якісного рівня може бути допущена до так званих "класів ринку". Необхідно зазначити, що умови зважування подібні для фермерів, що представляють організації 4-N та FFA, це є важливим, оскільки процедуру зважування тварин фермери проходять у цих організаціях. До початку аукціону ваги перевіряють і сертифікують представники державної структури, визначають мінімальний/максимальний терміни зважування [6].

Важливим питанням аукціонної торгівлі є гарантування продажу безпечних та здорових тварин. Біржовий комітет залишає за собою право вимагати перевірки здоров'я тварини шляхом проведення діагностичних тестів, процедур лікування та заходів контролю, в яких постає потреба в надзвичайних ситуаціях і здійснюється це за рахунок учасників.

При цьому порядком проведення аукціонної торгівлі передбачено розгляд апеляційного провадження. Будь-яка особа, яка бажає подати скаргу або претензію до комітету, може зробити це в письмовому вигляді. Комітет повинен налічувати чотири особи: відповідальний за торги від організації 4-N або член FFA, два члени біржової комісії та один член виконавчої ради аукціону. Зазначимо, що рішення комітету є остаточним, однак для розгляду претензії або письмової скарги заявник повинен сплатити безповоротний внесок у 50 дол. США.

Отже, вищезазначене доводить необхідність організації в Україні діяльності м'ясних бірж. Із цією метою варто удосконалити нормативно-правову основу їх функціонування, а саме необхідно доповнити відповідними статтями Закон України "Про товарні біржі", у якому зазначити, що така біржа є різновидом то-

варної біржі, на якій будуть здійснюватися операції з купівлі-продажу специфічних товарів: живих тварин і продуктів їх забою.

М'ясна біржа — це корпоративна, некомерційна асоціація, обмежена певною кількістю приватних осіб і корпорацій, що забезпечує матеріальні умови для купівлі-продажу товару на ринку шляхом публічних торгів відповідно до правил і процедур, що забезпечує справедливість, а також рівність для клієнтів і членів біржі. Сучасна м'ясна біржа може використовувати можливість біржових торгів [7].

Така біржа не є інструментом отримання прибутку, навпаки, вона існує для легалізації товарно-фінансових потоків. Якщо закупівлі перенести на біржові майданчики, то це призведе до автоматичного формування рівня біржових котирувань, по суті, ринкових цін. Їх застосування для перерахунку бази оподаткування згідно з Податковим кодексом України дасть можливість зупинити розширення тінювого ринку.

Як передбачає механізм функціонування товарних бірж, усі учасники торгів повинні придбати ліцензію, вартість якої орієнтовно має становити близько 5 тис. грн/на рік, що дорівнює вартості місця брокера на товарній біржі "Перша незалежна біржа". Кожна біржа повинна мати поточний банківський рахунок і використовувати кошти за призначенням. Оплата послуг аукціону здійснюється у такому порядку: за всіма представленими об'єктами торгівлі стягують 4 % відрахуванням із продажної ціни кожної тварини як комісії, яка відшкодовує витрати на організацію торгів, а також ремонт і технічне обслуговування об'єктів.

Кожний оператор аукціону ринку повинен надати таку інформацію для кожної партії тварин: найменування та адреса відправника вантажу; опис тварин — вид, вік, стать, і будь-які знаки, торгові марки або інші відмінні риси чи розпізнавальні знаки; спосіб транспортування тварин; найменування та адреса покупця; ціна, за якою тварин продано, а також комісія або інші збори, що стягуються на біржі. Ця інформація повинна зберігатися у ринкового оператора аукціону худоби, бути відкритою для перевірки уповноваженим персоналом відділу в будь-який час і зберігатися протягом не менше 2 років.

В укладених угодах потрібно зазначити кількість свиней, середню масу однієї голови, ціну, встановлену на основі проведених біржових торгів, і якість, а також дату постачання. Також може зазначатися і проміжний суб'єкт —

забійний пункт, який має відповідний сертифікат [8].

Основна функція, яку покладають на ринки живої худоби та м'ясну біржу, — контроль за дотриманням основних вимог біобезпеки, використовуючи інформацію, сформовану в процесі ідентифікації сільськогосподарських тварин і товароруку від виробника до кінцевого споживача.

ВИСНОВКИ

Узагальнення зарубіжної практики щодо функціонування ринкової інфраструктури ринків продукції свинарства дало змогу встановити, що його функціонування забезпечується такими об'єктами: аукціони та біржі живої худоби й м'ясної продукції; логістично-розподільчі центри; інформаційно-консультаційні та маркетингові послуги; організації щодо транспортування живої худоби, спеціалізовані пункти забою та інші.

Доведено необхідність передбачити необхідність організації в Україні діяльності м'ясних бірж. Із цією метою необхідно удосконалити нормативно-правову основу їх функціонування, зокрема необхідно доповнити відповідними статтями Закон України "Про товарні біржі", у якому зазначено, що вона є різновидом товарної біржі, на якій будуть здійснюватися операції з купівлі-продажу специфічних товарів: живих тварин та продуктів їх забою.

Література:

1. Гадисов М.Г. О скотных рынках, как инструменте рыночного обращения живого скота / М.Г. Гадисов // Вопросы структуризации экономики. — 2012. — № 2. — С. 35—40.

2. Варченко О. Ринки живої худоби: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії [Електронний ресурс] / Варченко О., Свиноус І., Шуст О. // Пропозиція нова. — 2013. — № 4. — С. 52—56. — Режим доступу: <http://www.propozitsiya.com/?page=146&itemid=4167>

3. Бігуняк А.В. Досвід країн у створенні та функціонуванні ефективних каналів збуту худоби та тваринницької продукції / А.В. Бігуняк // Економіка АПК. — 2010. — № 12. — С. 147—152.

4. Market livestock auction rules large animal and small animal auction [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://extension.wsu.edu/sanjuan/wpcontent/uploads/sites/9/2014/04/NEW-Market-Animal-Auction-Requirements.pdf>

5. Auctions-Buying and Selling [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.servicealberta.gov.ab.ca/pdf/tipsheets/Auctions-buying_and_selling.pdf

6. LIVESTOCK AUCTION MARKET ACT [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nda.nebraska.gov/regulations/animal/actn.pdf>

7. Трещов М.М. Розвиток інфраструктури аграрного ринку в регуляторному середовищі держави як один з основних шляхів підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств // Економічний простір. — 2009. — № 24. — С. 73—82.

8. Шмига О.О. Формування ефективної інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Економіка. — 2005. — № 18. — С. 185—188.

References:

1. Gadisov, M.G. (2012), "On livestock markets, as an instrument of market circulation of livestock", *Voprosy strukturizacii jekonomiki*, vol. 2, pp. 35—40.

2. Varchenko, O. (2013), "Livestock market: foreign experience and domestic realities", *Propozytsiia nova*, vol. 4, pp. 52—56.

3. Bihuniak, A.V. (2010), "Country experience in the establishment and functioning of efficient livestock and livestock marketing channels", *Ekonomika APK*, vol. 12, pp. 147—152.

4. College of Agricultural, Human, and Natural Resource Sciences (2014), "Market livestock auction rules large animal and small animal auction", available at: <http://extension.wsu.edu/sanjuan/wpcontent/uploads/sites/9/2014/04/NEW-Market-Animal-Auction-Requirements.pdf> (Accessed 05 Oct 2017).

5. Alberta Government (2016), "Auctions-Buying and Selling", available at: http://www.servicealberta.gov.ab.ca/pdf/tipsheets/Auctions-buying_and_selling.pdf (Accessed 05 Oct 2017).

6. Nebraska Department of Agriculture (2014), "Livestock auction market act", available at: <http://www.nda.nebraska.gov/regulations/animal/actn.pdf> (Accessed 05 Oct 2017).

7. Treschov, M.M. (2009), "Development of the infrastructure of the agrarian market in the regulatory environment of the state as one of the main ways to increase the competitiveness of agrarian enterprises", *Ekonomichnyj prostir*, vol. 24, pp. 73—82.

8. Shmyha, O.O. (2005), "Formation of an effective agricultural market infrastructure", *Naukovi zapysky Ternopil's'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka. Seriiia: Ekonomika*, vol. 18, pp. 185—188.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2017 р.

УДК 631.15:636.03

О. А. Петриченко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри аналізу та статистики,
Вінницький національний аграрний університет

ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ОЦІНКА ТЕХНОЛОГІЙ УТРИМАННЯ ХУДОБИ

O. Petrichenko,
PhD in Economic Science, docent, docent of analyzes and statistics,
Vinnickiy national agrarian university

ORGANIZATION OF TECHNOLOGICAL PROCESSES AND EVALUATION OF LIVESTOCK MAINTENANCE TECHNOLOGIES

Стаття присвячена дослідженню технологій та організації технологічних процесів утримання тварин у молочному скотарстві. Викладено порівняльні характеристики технологій утримання худоби в контексті зоогігієнічних вимог до тваринницьких приміщень та відповідності природним потребам тварин, а також господарських можливостей кормозабезпечення, кормороздачі, доїння корів, видалення гною. Встановлено переваги й недоліки різних технологій утримання тварин. Доведено, що з підвищенням рівня механізації й автоматизації виробництва молочне скотарство переводиться на прогресивніші технології утримання, які скорочують затрати ручної праці, підвищують вимоги до виконання технологічних нормативів, потребують відбору тварин для формування й дотримання постійності та розміру технологічних груп. Опрацьовано організацію поточно-фазової системи виробництва молока на основі безприв'язно-боксової технології утримання корів. Наведено європейський досвід утримання великої рогатої худоби. Обґрунтовано переваги й недоліки утримання ремонтного молодняка. Окреслено системи технологій утримання тварин у молочному скотарстві.

The article is devoted to the research of technologies and organization of technological processes of livestock maintenance in dairy cattle breeding. Comparative characteristics of livestock maintenance technologies in the context of zoo and hygienic requirements for livestock facilities and meeting animals' needs as well as economic possibilities of feed supply, feed distribution, milking of cows, and manure removal are described. The advantages and disadvantages of various livestock maintenance technologies are established. It is proved that under the increase in the level of production mechanization and automation, dairy cattle breeding experiences more advanced maintenance technologies that reduce the cost of manual labor, increase the requirements for the implementation of technological standards, require the selection of animals for the formation and observance of the constancy and size of technological groups. Organization of the current-phase milk production system based on the non-stable-box technology of maintaining cows is examined. The European experience of cattle maintenance is presented. The advantages and disadvantages of rearing young animals are substantiated. The system of technologies of livestock maintenance in dairy cattle breeding is outlined.

Ключові слова: технологія, організація, утримання, худоба, молочне скотарство, тваринницьке приміщення, стійло, прив'язь, бокс, затрати праці.

Key words: technology, organization, maintenance, livestock, dairy cattle breeding, livestock facilities, stall, stabling, box, labor costs.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У молочному скотарстві зосереджено значні виробничі ресурси, ефективність використання яких залежить від запроваджених

систем технологій годівлі, утримання, відтворення й менеджменту. Такі технології розробляють відповідно до біологічних особливостей реалізації продуктивних властивостей тварин

Таблиця 1. Технології прив'язного утримання корів у молочному скотарстві

Технологія утримання	Переваги	Недоліки
1	2	3
Стойлова	Полегшене спостереження за коровами, швидше реєстрування виявлених травмвань і появи захворювань. Індивідуальний підхід до корів, на 12–20 % вища продуктивність, на 2–3 лактації подовжений строк господарного використання при оптимальній організації праці. Стойловий період взимку може комбінуватися з пасовищним влітку	Дотримання зоогігієнічних вимог: взимку температура повітря не нижче 10°C, відносна вологість повітря 75 %, вміст вуглекислоти та аміаку не вище 0,25 % та 0,2 мг/л відповідно. Можлива гіподинамія корів, обов'язкова наявність вигульних майданчиків для прогулянок двічі на добу. Низьке навантаження на одну доярку й високі витрати праці на 1 ц молока
Стойло-табірна	Худоба утримується у стойлах на прив'язі та в літніх таборах із ранньої весни до пізньої осені зі згодовуванням зеленого корму та силосу, якщо пасовища розташовані далі аніж 2–2,5 км від ферми	Завеликі відстані для щоденного перегону худоби. Додаткові навантаження на організм корів, що можуть впливати на зниження молочної продуктивності
Стойло-пасовищна	З травня по вересень у період 50–60 % річного виробництва молока худоба на пасовищі отримує зелений корм з природних кормових угідь та посівів кормових культур. Позитивний вплив на здоров'я, продуктивність і відтворні функції тварин	Наявність природних пасовищ з розрахунку 0,5–1 га на корову. Створення культурних пасовищ із розрахунку 0,2–0,3 га з розподілом їхньої площі на загони для випасання худоби. Необхідність достатньої кількості опадів
Пасовищно-стойлова	Випасання на природних і штучних (посівних) поліпшених пасовищах із використанням зеленого корму з культур зеленого конвеєру як підгодівлі у стойлі	Достатня кількість природних та поліпшених (культурних) пасовищ. Утримання тварин на випасах з початку властивого для регіону пасовищного періоду
Пасовищна	Достатній моціон і вміст поживних речовин у зеленому кормі, що позитивно впливає на репродуктивну функцію корів	Великі площі під природними та культурними пасовищами. Розробка зеленого конвеєру з переліком різних за складом трав та часом засівання ділянок для кожної групи худоби

Джерело: опрацьовано автором з використанням джерел [1; 2].

у різні періоди росту та економічної доцільності технічного навантаження. Залучення до технологічних процесів машин і механізмів збільшує енерго- та матеріалоємність виробництва, зумовлює зростання матеріальних витрат, але забезпечує підвищення продуктивності праці. Раціональне використання технічних засобів сприяє зростанню продуктивності та подовженню терміну їх господарського використання, зниженню технологічного навантаження й підвищенню економічної ефективності виробництва.

Потреби капіталовкладень на будівництво, ремонт і обслуговування приміщень, інвестиції на просте й розширене відтворення виробничих ресурсів визначаються передусім технологією утримання тварин. Водночас вона обумовлюється процесами годівлі й доїння корів, безпосередньо пов'язана з необхідністю надання тваринам активного моціону, створення оптимальних умов середовища для адаптації відповідно до їх фізіологічних норм, має враховувати показники мікроклімату в тваринницьких приміщеннях, природно-кліматичні чинники, енерго- та матеріалоємність виробництва, економічну ефективність використання ресурсів. Запровадження технологій утримання тварин та їх комбінацій в приміщеннях різних конструкцій здійснюють відповідно до завдань та виробничих і фінансових можливостей господарств з урахуванням переваг та недоліків цих технологій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Особливостям різних систем і технологічних процесів утримання тварин у молочному скотарстві приділяє увагу М. Ярошко [1; 6]. Вимоги до створення умов для адаптації корів за різних технологій утримання в тваринницьких приміщеннях розглядає В. Смоляр [3]. Технології утримання великої рогатої худоби на природних пасовищах досліджують М. Зубець і С. Голобородько [4; 5], а молодняку в різні вікові періоди — В. Костенко й С. Антонюк [6; 7].

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Узагальнення, систематизація, встановлення переваг і недоліків технологій утримання тварин у молочному скотарстві та організація й оцінювання технологічних процесів утримання великої рогатої худоби.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У молочному (молочно-м'ясному) скотарстві рік поділяють на зимово-стійловий (205—210 днів) і літній (150—155 днів) періоди, а індикатором розвитку галузі вважають технологію утримання поголів'я. Залежно від природно-економічних умов у різних комбінаціях застосовують технології прив'язного і безприв'язного утримання корів. При цьому прив'язне включає цілорічно-стійлове, стійлово-табірне, стійлово-пасовищне, пасовищно-стійлове й пасо-

вищне утримання, кожне з яких має певні переваги й недоліки (табл. 1).

До недавнього часу частка корівників із прив'язним утриманням становила близько 88 % тваринницьких приміщень. Нині прив'язне утримання корів протягом року здебільшого практикується у старих дво- та чотирирядних корівниках по 100 та 200 голів з розташуванням в одному ряду не більше 50 тварин. При недосконалій та нераціональній експлуатації будівель, вентиляції та каналізації прив'язне утримання спричиняє підвищену вологість повітря, надлишок вуглекислоти та аміаку в приміщеннях. Тварини мало отримують ультрафіолетового опромінення, яке сприяє утворенню в організмі вітаміну D для його участі у мінеральному обміні речовин [3].

Технологія стійлового цілорічного утримання корів на прив'язі у закритих приміщеннях включає обов'язкові щоденні 2—4-годинні прогулянки корів на вигульних майданчиках, споруджених біля приміщень. Норма площі майданчика на одну корову — 8 м² при твердому покритті або ж 15—20 м² без покриття. Оскільки тварини на вигулі можуть перебувати доволі довго, майданчики обладнують годівницями з розрахунку 0,8 м на корову, невеликими навісами над ними та груповими напувалками АГК-4А (одна на 100 корів).

Стійлово-табірна технологія передбачає утримання корів у стійловий період у капітальних приміщеннях на прив'язі, а влітку їх переводять до таборів, розміщених поблизу полів кормової сівозміни з культурами зеленого конвеєра та забезпеченням коровам протягом доби активного моціону.

Технології стійлового та стійлово-табірного утримання корів практикують у районах з великою розораністю земель, проте у господарствах, які мають природні та штучні пасовища застосовують також стійлово-пасовищну технологію, відповідно до якої взимку тварин утримують у приміщеннях, а влітку їх випасають на пасовищах неподалік від ферми.

За наявності природних і культурних пасовищ у літній період використовують також пасовищно-стійлову й пасовищну технології утримання. Вони базуються на природній здатності тварин до поїдання зеленої маси трави на пасовищах при забезпеченості великої рогатої худоби високопродуктивними кормовими угіддями з розрахунку 0,3—0,4 га на 1 голову, що дає економію виробничих ресурсів на скошування трави, підвезення її до

ферми, роздавання тваринам і прибирання гною [4].

Для задоволення потреб корови повинні споживати до 60 кг зеленого корму на добу, нетелі — 45—55 кг, молодняк старше року — 15—20 кг, а молодше року — 10—15 кг. Якщо пасовище не постачає такого обсягу зеленого корму для стада худоби, то тваринам необхідно додавати сіно, силос, інші соковиті корми, концентрати, мінеральні добавки, особливо для високопродуктивних корів. Проте й збалансування кормів за протеїном у групі зелених кормів, які вирощують для годівлі тварин, можливе лише у весняно-літньо-осінній період (травень — вересень) [5].

При прив'язному утриманні тварин у приміщенні для кожної корови обладнують стійло з дерев'яною (керамзитовою, бетонною, асфальтною) підлогою, годівницю і автонапувалку ПА-ІА або АП-ІА одну на два суміжні стійла. Перевагу надають годівницям із задньою стінкою висотою 70 см і передньою — 20—30 см, з яких корови не викидають і не топчуть кормів. Використовують вертикальну ланцюгову прив'яз із двох ланцюгів завдовжки 155 і 50 см, де короткий ланцюг закінчується кільцями і з'єднується з довшим, який знизу кріпиться до годівниці, а зверху кільцем начіплюється на гак або прив'яз типу ОСП-Ф-26, яка дає можливість автоматизувати процес прив'язування та відв'язування корів.

Для утеплення стійл і поліпшення гігієнічних умов утримання використовують підстилку (солома, торф, тирса) з розрахунку 2—4 кг на корову за добу, яка вбирає вологу, шкідливі гази й запобігає забрудненню тварин, хоча догляд включає й щоденне очищення їх. Для полегшення прибирання гною з підлоги під тваринами роблять її зі схилом у 1—2° у бік гнойового проходу. Видаляють гній скребковими транспортерами.

Роздають корми кормороздавачами. При використанні мобільних засобів роздавання кормів КТУ-10А, КПТ-10, КРС-15А у корівниках на 100 голів корів ставлять головами до центрального кормового проходу для роздачі кормів, а два гнойових проходи будуть з протилежного боку приміщень. У разі використання стаціонарних роздавачів кормів РВК-Ф-74 корів розміщують головами у протилежні боки, які обладнують годівницями з конвеєрами для переміщення кормів вздовж годівниць, а центральний прохід стає гнойовим. Гній з ферми видаляють конвеєрними транспортерами ТСН-2, ТСН-3,0Б, ТСН-160А, ТШ-30А.

Таблиця 2. Технології безприв'язного утримання корів у молочному скотарстві

Переваги 1	Недоліки 2
Вільне утримання корів у великих приміщеннях, а в регіонах з м'яким теплим кліматом у напіввідкритих приміщеннях. Ущільнена ґрунтова (глинобитна, асфальтова) підлога, при можливості заглиблена на 0,4–0,5 м. Прибирання гною не частіше двох разів на рік. Використання для глибокої незмінної підстилки соломи, тирси, підстилкового торфу тощо	Щоденне підсипання 3 кг/голову підстилки й недопускання її повного промокання для створення теплої місця відпочинку тварини й попередження хвороби її кінцівок, особливо копит. Недопущення використання гнилої або забрудненої пліснявими грибами підстилки, що може значно погіршити загальний стан здоров'я корів та знизити надої
Вільний доступ тварин до грубих кормів та силосу (сінажу), годівля у приміщенні лише за несприятливих погодних умов. Використання групових автопоїлок. Розміщення у типових приміщеннях на 20–30 % більше тварин. Зменшення витрат будівельних матеріалів для напіввідкритих приміщень у теплих регіонах і в 1,5–2 рази витрат будівництва. У регіонах з прохолоднішим кліматом утримання худоби в чотиритісних тваринницьких комплексах з виходами на вигульно-кормові майданчики	Збільшення витрат корму на 5–10 %, що зумовлено значними втратами енергії тварин під час руху. Ускладнене індивідуальне спостереження за кожною твариною. Потреба більшої уваги від персоналу для огляду кожної корови. Обов'язкове спилування на 3–4 см у дорослої худоби кінцівок рогів для уникнення травмування. Необхідність розчищення копит, контролю здоров'я вимені, своєчасного виявлення тварин в охоті та проведення запліднення
При зміні технології прив'язного утримання в наявних тваринницьких комплексах на безприв'язну технологію можливість відповідної маловитратної перебудови старих тваринницьких приміщень з внутрішньою висотою не менше 2,8 м. Доцільне використання старих капітальних приміщень для пологового відділення, профілакторів та телятників, а для безприв'язного утримання – будівництво нових дешевших споруд за сучасними технологіями	Формування груп в межах 40–50 корів для кожної секції з урахуванням продуктивності та фізіологічного стану. Утримання груп у незмінному стані без перемішування та переведення окремих тварин з однієї секції до іншої протягом 6–8 місяців лактації залежно від продуктивності корів для уникнення суперечок між тваринами за місце в ієрархії стада та місце відпочинку, що негативно позначається на молочній продуктивності. Утримання корів першої лактації окремо від основного стада, якщо вони не утримувалися у ньому раніше
Своєчасне віднесення тільних молочних корів до групи сухостою і переведення за 15–20 днів до отелення в пологове відділення, де вони перебувають ще кілька діб після отелення. Доїння корів у спеціально відведеному для цього місці з використанням відповідних доїльних установок. Значне скорочення затрат праці, що сприяє її раціоналізації й забезпечує ефективніше використовувати засобів механізації, зниження собівартості виробленої продукції	Привчання нетелей до доїння протягом 20–24 днів. Необхідність обережного поводження з тваринами для звикання їх до стороннього шуму, запахів та інших тварин і людей у доїльному залі. Поділ поголів'я на кілька стад, які видоюють по зсунутому графіку почергово. Організація проходу до доїльної зали та від неї, щоб видосні тварини не змішувалися з не видосними

Джерело: опрацьовано автором з використанням джерела [6].

Прив'язне утримання дає можливість ретельно нормувати годівлю, роздоювати корів, спостерігати за станом здоров'я, проявом охоти, доглядати тварин з урахуванням індивідуальних особливостей. Проте воно потребує набагато більших затрат праці на роздавання кормів, доїння, видалення гною та на прогулянки. При навантаженні на одну доярку 20–25 корів за прив'язного утримання затрати праці на 1 ц молока становлять 3–4 люд.-год.

Загалом технології прив'язного утримання корів не відповідають природним потребам тварин у русі та контакті у стаді, без моціону знижують рівень запліднюваності по стаду, не забезпечують високої продуктивності тварин, мають низьку ефективність використання праці. Тому при реставрації корівників та новобудовах відходять від застарілої технології й застосовують у приміщеннях технології вільного (безприв'язного) утримання корів за сучасними європейськими стандартами.

Технологія безприв'язного утримання тварин на фермах зумовлена підвищенням рівня механізації й автоматизації виробництва та збільшенням поголів'я худоби в одному приміщенні. За безприв'язного (вільного) утримання для нього створюється нормаль-

ний повітряно-світловий режим, забезпечується активний моціон, підвищується рухова активність тварин і реакція їх на споживання корму, збільшується навантаження на одного працівника, зростає продуктивність праці та ефективність використання засобів механізації. Проте ці переваги мають значення за наявності міцної кормової бази, оскільки витрати кормів на одиницю виробленого молока за безприв'язного утримання збільшуються. Формування груп для вільного утримання потребує максимального вирівнювання тварин за віком, живою масою і розвитком, дотримання принципів постійності та розміру груп, технологічних нормативів годівлі, площі на одну голову тощо. Отже, технологія вільного утримання тварин також має певні переваги й недоліки (табл. 2).

Безприв'язна технологія утримання завбачує відпочинок корів у приміщенні на глибокій підстилці, годівлю на вигульно-кормових майданчиках, доїння у доїльних залах, видалення гною скребком, начепленим на трактор. Приміщення для відпочинку корів розділяють на секції, де розміщують групи тварин різного фізіологічного стану. Для підстилки використовують солому, тирсу, торф з розрахунку 3 кг на корову в день. Гній видаляють з при-

міщення 1—2 рази на рік, а з вигульно-кормових майданчиків — один раз на 2—3 дні начепленим на трактор скрепком, що порівняно з конвеєром ТСН-3,0Б майже в 10 разів зменшує капіталовкладення з розрахунку на одну корову.

Для технології безприв'язного утримання відбирають тварин з міцною конституцією, пристосованих до стійлового групового утримання в приміщеннях із твердим покриттям, високими технологічними властивостями придатного до машинного доїння вим'ям чашоподібної й округлої форми та надоями не нижче 4000 кг молока від корови в рік. Годують корів у приміщенні або на вигульно-кормових майданчиках.

До різновидів цієї технології належать безприв'язне утримання без розділення та з розділенням приміщення на окремі функціональні відділення, на глибокій підстилці, з продавлюванням гною через решітчасту підлогу, з підстилкою на частковій щільній площі підлоги для відпочинку тварин.

В останні роки набула поширення нова, позбавлена недоліків, притаманних як прив'язному, так і безприв'язному утриманню, прогресивна безприв'язно-боксова технологія, яку вважають найперспективнішою та економічно вигідною. Вартість будівництва приміщень для цієї технології утримання дещо вища, але вона компенсується зниженням трудомісткості виробництва й одержанням дешевшого молока. Безприв'язне боксове утримання застосовують у різних кліматичних зонах з мінімальною витратою підстилки.

За цією технологією корів утримують в ізольованих від зони годівлі боксах для відпочинку довжиною 1,9—2,1 м, шириною 1—1,2 м. Відокремлюють бокси перегородками висотою 1—1,2 м на довжину боксів або на 10—15 см коротше. Для гігієнічного утримання тварин підлогу з дерева, асфальту, бітумно-керамзитних плит тощо у боксах устеляють тирсою або нарізаною соломою з розрахунку 2—3 кг на бокс у тиждень або 0,3—0,5 кг на одну голову в день. Зберігання тепла, попередження травмування кінцівок, особливо суглобів тварин при ляганні в боксах, забезпечують гумові килимки, які також покривають підстилкою.

Для кращого видалення гною підлога боксу має бути на 20—25 см вища від гнойового проходу. В такому разі корови під час відпочинку не забруднюють гноем підлоги боксу. Двосторонні годівниці з кормовим проїздом посередині розміщують між рядами боксів.

Прохід для корів і видалення гною завширшки 250 см влаштовують між годівницями та рядами боксів.

За безприв'язно-боксового утримання в проходах між боксами встановлюють щільну підлогу, через яку гній тваринами протоптується у бетоновані гноєсховища або траншеї. Решітки виготовляють з міцних матеріалів, стійких до дії дезінфектантів й без наявності ділянок, де корова може травмувати копита під час руху, не слизьких для попередження падіння тварин та заохочення їх до руху без перестороги. Ширина планок решіток становить 80—120 мм, а щілин — 30—40 мм, що упереджує встрявання у них та можливості травмування копит.

Підвальне гноєсховище, з якого гній видаляють раз на рік спеціальною навантажувальною машиною, будують прямокутної форми, із залізобетону по всій довжині приміщення, завширшки 5,3 та завглибшки 3,2—3,5 м. Спорудження корівника з підвальним зберіганням гною потребує на 55 % більше бетону і 75 % сталі, ніж на комплекси з видаленням гною самопливом. Проте вищі на 21 % загалом капітальні витрати будівництва компенсуються зниженням трудомісткості очищення приміщень порівняно зі щоденним використанням різних засобів для видалення гною та кращими зоогігієнічними умовами для утримання молочної худоби й забезпечують приміщенням такого типу певну перспективу.

У траншеях під щільною підлогою монтують скрепкові установки, які згрібають гній у поперечні канали, видаляють його у розташований біля приміщення гноєнакопичувач, вивантажують на транспортні засоби ковшовим конвеєром і вивозять для складування. Застосування дельта-скреперних установок на 25 % знижує вартість корівників порівняно із використанням самопливної системи.

Облаштування решітчастої підлоги дає змогу значно економити витрати на підстилку, сприяє кращому проектуванню кормового столу, зменшенню втрат кормів, широкому впровадженню цієї технології у виробництво на великих молочних комплексах.

Забезпечення тварин місцями для відпочинку в індивідуальних боксах оцінюють як економічно ощадну технологією утримання з найефективнішим використанням площі приміщення, засобів виробництва, з урахуванням природних потреб великої рогатої худоби у русі, що підтримує високий рівень гігієни приміщень, здоров'я та продуктивності тварин.

Таблиця 3. Технології утримання ремонтного молодняку у молочному скотарстві

Технологія утримання	Переваги	Недоліки
1	2	3
Індивідуальне	Виключає контакт тварин й поширення інфекцій між ними. Створює гарантовані умови для нормованої годівлі відповідно до віку і рівня розвитку тварин, дає змогу в разі потреби індивідуально коригувати приріст ваги	Швидко нагромаджуються умовно патогенна і патогенна мікрофлора. Необхідність застосування змінно-секційних профілакторіїв за циклограмою заповнення однієї секції 3–4 дні, вирощування телят без поновлення циклограми новими тваринами – 10–17, дезінфекція і санація – 3–5 днів
Групове	Групове утримання телят має переваги порівняно з індивідуальним насамперед за рахунок активного руху теляти та значно менших затрат праці. Телят переводять на таке утримання від 2–3 днів життя при нормі площі підлоги станка на одну голову 0,65–0,70 м ²	Формування груп телят з різницею у віці не більше 3–5 днів, за масою до 5 кг з урахуванням породи й часу, протягом якого теля випиває молоко чи з'їдає корм. Обсмукування телятами одне одного, що може призводити до появи й поширення шлунково-кишкових захворювань. Необхідність знерожування телят у 5–45-денному віці для зменшення травматизму. У віці 2,5–3 місяці ця операція не гарантує повної комолості
Холодне	Більша рухливість, більше поїдання грубих кормів, глибше дихання, інтенсивніший обмін речовин. Кращий розвиток легень і травних органів, шкіряного і волосяного покриву. Загартованість, зміцнення, краще протистояння захворюванням	Замерзання води й екскрементів. Схильність до шлункових захворювань від напування холодним молоком. Ускладнення праці й механізації напування. Потреба підтримання температури в межах +6–0°C. Збільшення обсягу підстилки для зігрівання тіла. Зростання на 33 % витрат кормів (переважно молока) на 1 кг приросту телят

Джерело: опрацьовано автором з використанням джерел [7–10, с. 79–83].

Технологія безприв'язно-боксового утримання худоби на фермі забезпечує впровадження й ефективне функціонування потоково-фазової системи виробництва молока, вирощування ремонтного молодняку, а просто-ророво-планувальні рішення щодо сучасних корівників — необхідний комфорт для тварин, санітарно-гігієнічний стан приміщень і використання високопродуктивної техніки.

Безумовно, що вибір найбільш прийнятної технології утримання худоби завжди залишається індивідуальним рішенням, але при його прийнятті варто знати, в якому напрямі розвивається тваринництво у світі, і які саме переваги й недоліки слід очікувати в результаті впровадження певної технології в умовах кожного окремого господарства.

Утримання великої рогатої худоби в європейських країнах здійснюється ззовні приміщення, у корівниках із зовнішнім кліматом, корівниках з теплим і холодним приміщенням. За технології зовнішнього утримання будують лише невеличкі хатинки для телят, які за потреби можна переставляти. Мінімальний захист від негоди у місцях для відпочинку, де тварини перечікують дощ, сніг та спеку під дахом чи у невеличких критих приміщеннях, надає корівник зовнішнього клімату. Для безприв'язного утримання використовують приміщення без ізоляції стін. Температура всередині таких холодних корівників майже така, як зовнішня. У теплих корівниках із достатньою теплоізоляцією приміщень використовують прив'язну технологію утримання тварин. Зрозуміло, що сприятливі й кліматично приналежні передумови утримання великої рогатої худоби створюють перші три технології при гарантованому забезпеченні

здорових тварин сухими місцями для відпочинку, достатньою кількістю високоякісних кормів, надійним захистом від негоди.

Технології утримання ремонтного молодняку великої рогатої худоби враховують закономірності індивідуального росту й розвитку та створення середовища для формування тварин з міцною конституцією й високою продуктивністю. Генотип і середовище взаємопов'язані, тому для прояву генетично закладених продуктивних якостей корів необхідні відповідні технологічні умови утримання для телят, які повинні забезпечити вільне переміщення в загорожі, доступ до води і кормів та добре освітлення, у перші дні життя утримання на глибокій підстилці, зоровий контакт з іншими телятами, групову годівлю після 8-тижневого віку. Для молодняку великої рогатої худоби технології утримання визначаються віковими періодами, з урахуванням біологічних особливостей розвитку організму, й мають сприяти прояву генетично обумовленої продуктивності тварин.

Загалом технології утримання молодняку поділяють на індивідуальне й групове з різними модифікаціями. Індивідуальне передбачає утримання в клітках-вольєрах, встановлених у приміщеннях або під навісами на відкритому повітрі та в будиночках із пластику з вольєрами, які встановлюють на відкритому повітрі, а дрібногрупове — утримання у групових пластикових будиночках із секціями-вольєрами, встановленими на відкритому повітрі та в секціях, розташованих у приміщеннях або під навісами на відкритому повітрі.

У профілактичний період застосовують модифікації індивідуального утримання в індивідуальних клітках, розміщених в одно- або змін-

Рис. 1. Системи технологій утримання тварин у молочному скотарстві

Джерело: згруповано автором.

но-секційних профілакторіях та утримання в станках. Найпоширеніше утримання телят в однозальних профілакторіях з розміщенням їх у вузькогабаритних (круглих) клітках на соло-м'яній підстилці. Проте всі технології утримання телят мають свої переваги й недоліки (табл. 3).

Протягом 10—15 днів після народження телятам створюють нормальні санітарно-гігієнічні умови утримання в індивідуальних дерев'яних клітках розмірами 1,5×0,4×1 м. При утриманні їх у профілакторії до 10-денного віку необхідно мати 65—70 % місць від наявності телят у пологовому відділенні, а в разі подовження строку до 20 днів — 80—90 % місць. Із профілакторію пологового відділення телят переводять до телятника, де їх утримують у групових клітках по 10—15 голів із розрахунку 1,5—2 м² площі клітки на одну голову. У 3-місячному віці формують групи по 25—30 телят. Приміщення для утримання молодняку обладнують станками, які відповідно до його ширини розміщують у 2—3 ряди. Взимку молодняк випускають на прогулянки у дворики, а влітку утримують у таборах групами по 25—30 голів. У 5—6-місячному віці молодняк розподіляють за статю. Кращому розвитку й формуванню міцної конституції сприяє технологія безприв'язного утримання теличок групами до 50 голів.

За технології холодного утримання телята від 2—3 діб після народження й до 1,5—3 міс. знаходяться в клітках-будиночках розмірами 240×140×110 см на відкритому повітрі. Для мо-

ціону будиночок обладнують вигульним майданчиком 180×140×110 см. Будиночки встановлюють на шар піску, дрібного гравію, тирси товщиною 30—40 см й розміщують задніми стінками проти напряму пануючих вітрів, а вхід закривають брезентом або плівкою. В них закладають шар чистої сухої соломи товщиною 15—20 см. В міру забруднення до неї додають свіжу підстилку. При цьому захворюваність серед них знижується від 77 до 32 %, а витрати кормів на 1 кг приросту телят зростають переважно за рахунок молока на 33 % [7].

Загалом технології утримання великої рогатої худоби окреслюють систему технологій, яка схематично подана на рисунку 1.

Варто додати, що в кожній кліматичній зоні доцільно застосовувати конструкції таких споруд і такого технологічного устаткування, які забезпечать комфортне вирощування телят. У місцевостях з м'яким кліматом прийнятне цілорічне використання спрощених технологій утримання, зокрема, в індивідуальних пластикових будиночках-вольєрах типу "ІГЛУ", з прохолоднішим кліматом — у тентових приміщеннях, з холодним — у капітальних неопалюваних приміщеннях взимку.

При проведенні реконструкції або новому будівництві молочної ферми важливо, щоб застосована на практиці система приміщень і технологічного устаткування забезпечувала в зимовий період комфортну для тварин технологію "холодного утримання" й не виявилася технологією "екстремально-холодного утриман-

ня" молодняку. Комфортного середовища для тварин слід досягати за мінімальних витрат на реконструкцію або нове будівництво.

ВИСНОВКИ

Ефективність технології утримання великої рогатої худоби залежить від багатьох чинників. Застарілі тваринницькі приміщення прив'язного утримання тварин потребують додаткових вкладень для дотримання зоогігієнічних вимог, забезпечення їх вигульними майданчиками з відповідними нормативами для прогулянок, годівлі й напування корів. Висока матеріало- і енергоємність цих технологій супроводжується низькою продуктивністю праці. Рівень механізації й автоматизації виробництва за безприв'язного утримання корів забезпечив підвищення продуктивності праці, а відповідно й вимог до технологічної дисципліни операторів виробничих процесів. З переходом на технологічні комплекси безприв'язно-боксового утримання корів скотарство набуло ознак промислового виробництва молока, що зумовлює необхідність дослідження й оцінювання технологій доїння корів.

Література:

1. Ярошко М. Особливості різних систем утримання ВРХ. Прив'язне утримання [Електронний ресурс] / М. Ярошко. — Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/suchasne-tvarynnytstvo/657.html>
2. Утримання, годівля та доїння корів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://buklib.net/books/34167/>
3. Смоляр В. Адаптація корів за різних технологічних варіантів утримання та доїння / В. Смоляр // Тваринництво України. — 2001. — № 1. — С. 9—10.
4. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західного регіону України / Редкол.: М.В. Зубець (голова) [та ін.]. — К.: Аграрна наука, 2010. — 944 с.
5. Голобородько С. Малі ферми: чи є майбутнє? // Аграрний тиждень. — 2014. — № 16 (289). — С. 58—61.
6. Ярошко М. Особливості різних систем утримання ВРХ. Безприв'язне утримання [Електронний ресурс] / М. Ярошко. — Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/suchasne-tvarynnytstvo/693.html>
7. Костенко В. Особливості вирощування телят: профілакторний період [Електронний ресурс] / В. Костенко. — Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/suchasne-tvarynnytstvo/1400.html>

8. Антоненко С. Технології вирощування телят [Електронний ресурс] / С. Антоненко. — Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/suchasne-tvarynnytstvo/346.html>

9. Вирощування молодняку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://buklib.net/books/34165/>

10. Системи утримання тварин: навч. посіб. [Захаренко М.О., Поляковський В.М., Шевченко Л.В. та ін.]. — К: Центр навч. літ., 2016. — 424 с.

References:

1. Yaroshko, M. (2011), "Features of different systems of cattle maintenance. Stable keeping", [Online], available at: <http://www.agro-business.com.ua/suchasne-tvarynnytstvo/657.html> (Accessed 15 Oct 2017).
  2. Livestock Production Technology (2005), "Maintenance, Feeding and Milking of Cows", [Online], available at: <http://buklib.net/books/34167/> (Accessed 15 Oct 2017).
  3. Smoliar, V. (2001), "Adaptation of Cows under Various Technological Options of Maintenance and Milking", *Tvarynnytstvo Ukrainy*, vol. 1, pp. 9—10.
  4. Zubez, M. V. and other (2010), *Naukovi osnovy agropromyslovogo vyrobnytva v zoni Polissia i zachidnogo regionu Ukrainy* [Scientific Bases of Agro-Industrial Production in the Zone of Polissya and the Western Region of Ukraine], *Agrarna nauka*, Kyiv, Ukraine.
  5. Goloborod'ko, S. (2014), "Small Farms: Is There a Future?", *Agrarnyi tyjden'*, vol. 16 (289), pp. 58—61.
  6. Yaroshko, M. (2011), "Features of Different Systems of Cattle Maintenance. Non-Stable Keeping", [Online], available at: <http://www.agro-business.com.ua/suchasne-tvarynnytstvo/693.html> (Accessed 15 Oct 2017).
  7. Kostenko, V. (2012), "Features of Calf Breeding: Prophylactic Period", [Online], available at: <http://www.agro-business.com.ua/suchasne-tvarynnytstvo/1400.html> (Accessed 15 Oct 2017).
  8. Antonenko, S. (2011), "Technologies of Calf Breeding", [Online], available at: <http://www.agro-business.com.ua/suchasne-tvarynnytstvo/346.html> (Accessed 15 Oct 2017).
  9. Livestock Production Technology (2005), "Rearing of Young Animals", [Online], available at: <http://buklib.net/books/34165/>
  10. Zakharenko, M. O. Polyakovskiy, V. M. Shevchenko, L. V. and other (2016), *Systemy utrymannia tvaryn: navh. posib.* [Systems of Livestock Maintenance: manual], *Zentr. navh. lit.*, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 25.10.2017 р.*

УДК 339.166:339.37

Б. М. Марков,

к. е. н., докторант, Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

СТРУКТУРА ПІДСИСТЕМ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЇЇ СТАЛИЙ РОЗВИТОК

B. Markov,

PhD in Economics, Alfred Nobel University, Dnipro

STRUCTURE OF THE SUBSYSTEMS OF THE INTERNATIONAL ECONOMY AND ITS SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Обґрунтовано підхід до поділу країн за рівнем розвитку національної економіки на розвинуті країни або промислово розвинуті країни, країни з перехідною економікою та країни, що розвиваються. Класифікація залежить від взаємодії країн, їх співробітництва, виокремлення у групи чи підгрупи, доступності статистичних даних, членства в певних міжнародних організаціях і т.п. Визначено такі класифікаційні підходи: регіональний, регіонально-економічний, економічний, соціально-економічний, організаційний.

Регіональний підхід полягає в групуванні країн за географічною ознакою. Класифікація за географічною ознакою дає можливість краще орієнтуватись у виборі торговельних партнерів, організації підприємницької діяльності, у вивченні можливих перспектив ринку тощо. За географічною ознакою країни систематизуються за певними регіонами. Регіонально-економічний підхід виходить з протистояння світових систем — Заходу і Сходу, Півночі і Півдня, Центру і Периферії. Економічний підхід полягає в групуванні країн за певними економічними критеріями. Соціально-економічний підхід: у соціально-економічному плані країни поділяються на розвинуті, з перехідною економікою і ті, що розвиваються. Організаційний підхід систематизації країн полягає у тому, що країни групують за належністю до найбільш вагомих міжнародних економічних організацій та інститутів.

The approach to the division of countries according to the level of development of the national economy to developed countries or industrialized countries, countries with economy in transition and developing countries is substantiated. The classification depends on the interaction of countries, their cooperation, the allocation of groups or subgroups, the availability of statistical data, membership in certain international organizations, etc. The following classification approaches have been defined: regional, regional economic, economic, socio-economic, organizational.

The regional approach lies in grouping countries geographically. Geographic classification makes it possible to better orientate in the choice of trading partners, business organization, in the study of possible market prospects, etc. Geographically, countries are systematized according to certain regions. The regional economic approach proceeds from confrontation between the world systems — the West and the East, the North and the South, the Center and the Periphery. The economic approach lies in grouping countries according to certain economic criteria. The socio-economic approach: in the socio-economic plan the countries are divided into developed, transitional and developing countries. The organizational approach of systematizing countries lies in the fact that countries are grouped according to their belonging to the most important international economic organizations and institutions.

Ключові слова: структура економіки; класифікація, регіональний підхід, регіонально-економічний підхід, економічний підхід, соціально-економічний підхід, організаційний підхід.

Key words: structure of economy; classification, regional approach, regional economic approach, economic approach, socio-economic approach, organizational approach.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

З усього різноманіття теоретичних підходів до досліджень міжнародних економічних відносин одним з найбільш продуктивних, як з'ясувалося за останні п'ятнадцять — двадцять років інтенсивних досліджень у цій області, є системний, оскільки він є комплексним. Крім того, цей підхід дозволяє вирішувати разом з теоретичними і цілком практичні, прикладні завдання: виокремлювати і порівнювати ключові підсистеми макроекономіки світу і вже на регіональному рівні аналізувати, як модифікуються загальні (глобальні) закономірності стосовно країни.

Питання про поділ країн за рівнем розвитку національної економіки, пов'язані з новітніми трендами сучасних міжнародних економічних відносин: глобалізацією, регіоналізацією і фрагментацією, і у зв'язку з цим поділ країн за рівнем розвитку національної економіки, є дискусійними у світових економічних наукових колах. Проте від результатів цієї дискусії кінець кінцем залежить, який світ ми побачимо в найближчому майбутньому.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз сутності світової економіки, глобалізації, її причин і наслідків здійснюється у до-

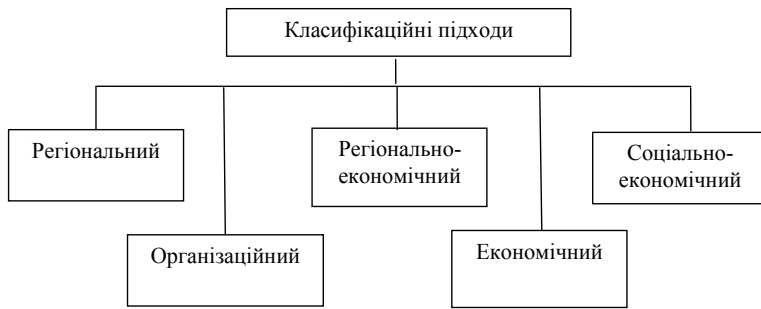

Рис. 1. Основні підходи до класифікацій країн

слідженнях вітчизняних і західних вчених-економістів Дж. Стігліца, Дж. Сороса, Дж. Сакса, Г. Даниленко, В. Козики, Л. Лазебника, Л. Панкової, А. Румянцевої, А. Філіпенко, В. Чужикова та ін. Однак потребує подальшого дослідження питання класифікації країн світу за рівнем розвитку національної економіки в залежності від взаємодії країн, їх співробітництва, виокремлення у групи чи підгрупи, доступності статистичних даних, членства в певних міжнародних організаціях і т.п.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження сутності наукових підходів до поділу країн світу за рівнем розвитку національної економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кожна з країн світової спільноти має своє національне господарство, свою національну економіку.

Структуризація міжнародної економіки можлива за багатьма критеріями. Головні з них [1]: рівень розвитку національних економік; форми міжнародних економічних відносин та їх регулювання; регіональні інтеграційні угруповання; об'єкти світового ринку

Національна економіка — багатогалузева система господарства країни, що максимально забезпечує задоволення суспільних потреб. Сучасні національні економіки країн різняться між собою як за розміщенням, кількісними показниками (територія, населення, ресурсний потенціал тощо), так і за ключовими якісними характеристиками [4, с. 47].

Рівень розвитку національних економік визначається:

- обсягом ВВП на душу населення;
- ефективністю факторів виробництва;
- станом наукових досліджень і наукових досягнень;
- демографічною ситуацією, наявністю кваліфікованих кадрів;
- рівнем доходів і рівнем споживання населення;

— часткою та характером взаємодії економічних укладів, механізмів ринкового саморегулювання, державного й громадянського регулювання економіки;

— ступенем інтегрованості національних економік у міжнародну економіку.

За рівнем розвитку національної економіки універсальним є поділ країн на розвинуті країни або промислово

розвинуті країни, країни з перехідною економікою та країни, що розвиваються. Країни з розвинутою економікою, або промислово розвинуті країни, закріпили своє панівне становище в міжнародній економіці. Класифікація залежить від взаємодії країн, їх співробітництва, виокремлення у групи чи підгрупи, доступності статистичних даних, членства в певних міжнародних організаціях і т.п. [8].

Об'єднавши кілька вказаних ознак та, спираючись на роботи українських та зарубіжних науковців (можна виділити основні підходи до класифікації та ознаками [2; 7—9; 11].

Регіональний підхід полягає в групуванні країн за географічною ознакою. Виокремлюються великі регіони компактно-розташованих країн, що мають спільні природні умови, особливості історичного та культурного розвитку [6, с. 98].

Класифікація за географічною ознакою дає можливість краще орієнтуватись у виборі торговельних партнерів, організації підприємницької діяльності, у вивченні можливих перспектив ринку тощо. За географічною ознакою країни систематизуються за певними регіонами.

Сучасна міжнародна економіка розглядає і аналізує основні географічні регіони. На сьогодні виокремлюють Азійсько-Тихоокеанський регіон — величезний простір, що включає Східну і Південно-Східну Азію, Австралію й Океанію, східні регіони Росії та країни Північної й Південної Америки, що тяжіють до Тихого океану. Цей регіон визначається прискореним динамізмом економічного розвитку.

Регіонально-економічний підхід виходить з протистояння світових систем — Заходу і Сходу, Півночі і Півдня, Центру і Периферії.

Суперечності між народами і країнами через відмінності культур і релігій, він розглядає як основну причину зростаючих конфліктів. Існує також поділ по вертикалі: на багату Північ та бідний Південь.

Сучасні держави світу, перебувають на різних стадіях економічної зрілості, що дає підстави згрупувати їх за рівнем розвитку і,

водночас, максимально враховувати географічний фактор ідентифікації.

Економічний підхід полягає в групуванні країн за певними економічними критеріями.

Систематизація країн за економічною ознакою передбачає поділ міжнародної економіки на два рівні. До першого належать такі структурні елементи міжнародної економіки [12]:

а) промислово розвинені країни-держави, у яких обсяг промислового виробництва перевищує 50% валового внутрішнього продукту;

б) аграрні країни-держави, у яких обсяг промислового виробництва у валовому внутрішньому продукті не перевищує 50%;

в) промислово-аграрні країни. До них відносять ті держави світу, частка промисловості яких у загальному обсязі промислового і сільського господарського виробництва перевищує 50%;

г) аграрно-промислові країни. Це ті держави світу, в яких частка сільськогосподарського виробництва у загальному обсязі промислового виробництва перевищує 50%.

На другому рівні економічного принципу структуризації міжнародної економіки виділяють її складові за ознакою економічного розвитку окремих груп країн світу. Відповідно до цього міжнародну економіку поділяють на такі частини [11]:

а) економічно розвинені країни світу;

б) нові індустріальні країни-держави, які за допомогою економічно розвинених країн інтенсивно використовують сучасні досягнення науково-технічної революції з метою стабілізації економіки та зростання національного господарства. Нові індустріальні країни поділяються на дві хвилі. До першої хвилі належать: Південна Корея, Тайвань, Сінгапур, Гонконг ("азійські дракони"). До другої хвилі — Філіппіни, Малайзія, Індонезія, Таїланд ("азійські тигри"), Бразилія, Аргентина, Чилі.

в) країни, що розвиваються.

За принципом ступеня розвитку ринку виділяють окрему структуру міжнародної економіки, складовими якої є [18]:

а) країни з розвинутою ринковою економікою. До них відносять промислово розвинені країни світу. За класифікацією ООН в сучасних умовах нараховується близько 40 таких держав;

б) країни з ринковою економікою. До цієї групи в цілому належать країни, що розвиваються;

в) країни з перехідною економікою, яка еволюціонує у напрямку до ринку. За класифікацією ООН зараз у світі нараховується 26 країн з перехідною економікою;

г) країни з командною центрально-керованою економікою. До них відносять держави світу соціалістичної орієнтації.

Соціально-економічний підхід: в соціально-економічному плані країни поділяються на розвинуті, з перехідною економікою і ті, що розвиваються. Виділяють капіталістичні та соціалістичні країни.

За соціально-економічною ознакою систематизація національних господарств передбачає розгляд структури міжнародної економіки у двох площинах. Перша з них досліджує структуру міжнародної економіки за ознакою рівня цивілізаційного розвитку. На її основі виділяються такі елементи структури міжнародної економіки [9]:

а) країни наукової епохи. До них відносять держави світу, які постійно впроваджують у виробництво останні досягнення науково-технічного прогресу. Це, зазвичай, економічно розвинені країни;

б) країни технологічної епохи. До них належать ті, які періодично впроваджують сучасні досягнення науково-технічної революції. До таких держав можна віднести нові індустріальні країни та окремі країни з перехідною економікою;

в) країни виробничої епохи. Це ті держави, які використовують у виробництві традиційні технології і не мають об'єктивних умов для використання сучасних досягнень науки і техніки. До цієї групи держав належить більшість країн, що розвиваються.

Організаційний підхід систематизації країн полягає у тому, що країни групують за належністю до найбільш вагомих міжнародних економічних організацій та інститутів. Сьогодні під егідою ООН створено близько 6000 різних міжнародних організацій. Нараховується більше 50 економічних інтеграційних угод.

Залежно від змісту економічних явищ та процесів, зв'язки між якими відображаються в пропорціях, розрізняють такі основні види структури економіки: функціональна, територіальна, галузева [12].

Функціональна структура залежить від сучасного стану розвитку суспільного поділу праці в усіх його формах, у тому числі стану міжнародного поділу праці. На сьогодні, аналізуючи стан господарства не тільки економічно розвинутих країн, а й країн, що розвиваються, вже недостатньо обмежуватися розглядом тільки галузей. Майже скрізь відбувається процес формування міжгалузевих систем, а в межах країн — і міжгалузевих комплексів. Цей процес зумовлений розвитком технологічних зв'язків, інвестиційної діяльності та вимогами сучасного менеджменту і маркетингу.

Територіальна (регіональна) структура світової економіки характеризує концентрацію і дисперсію світової економіки через призму со-

ціально-економічного розвитку країн і регіонів світу. По суті, територіальна структура — це географія її галузевих і функціонально-господарських структур, рівнів соціально-економічного розвитку країн, виражена в глобальному вимірі.

Галузева структура характеризує співвідношення між різними підрозділами господарства; промисловістю, сільським господарством, будівництвом, транспортом, невиробничою сферою. Ці великі підрозділи світового господарства, в свою чергу, діляться на галузі — сукупності якісно однорідних груп виробництва, об'єднаних спільністю кінцевої продукції або технологічних процесів. Такими галузями є металургія, машинобудування, радіоелектроніка та ін. (у промисловості); рослинництво, тваринництво (у сільському господарстві). Галузевий розподіл економіки є умовним і в різних країнах може біти різним.

У світовій економічній статистиці зазвичай виділяють також [12]:

— первинний сектор економіки — видобування промисловість і сільськогосподарське виробництво;

— вторинний сектор економіки — обробне виробництво;

— третинний сектор економіки — транспорт і послуги;

— четвертинний сектор економіки — управління, освіта, наука і культура.

Структура господарства відображає, в першу чергу, основні пропорції між виробничою сферою (сфера матеріального виробництва) та невиробничою сферою. В сфері матеріального виробництва виділяють наступні основні галузі; промисловість, сільське господарство, транспорт і зв'язок, міжнародна торгівля.

Міжнародні організації ранжирують країни за різними шкалами, індексами. Розглянемо основні з них [2]. В ООН існує система національних рахунків (СНР) — це система взаємопов'язаних показників, які використовують для аналізу результатів економічного розвитку.

Програма міжнародних зіставлень ООН (ПМЗ ООН) — є загально визнаним світовим статистичним стандартом у галузі міжнародних зіставлень. В якості узагальнюючих показників результатів функціонування національної економіки за певний період використовують наступні показники:

- валовий внутрішній продукт (ВВП);
- валовий національний продукт (ВНП);
- чистий національний продукт (ЧНП);
- національний дохід.

Оцінка рівня розвитку країни є більш інформативною, якщо застосовувати вказані вище показники в розрахунку на душу населення.

Класифікація країн за допомогою індексів — один з поширених методів порівняння різноманітних об'єктів.

Індекс державності використовується для визначення здатності держави підтримувати своє існування, забезпечувати самостійний розвиток, вирішувати внутрішні і зовнішні завдання.

Індекс зовнішніх і внутрішніх загроз фіксує масштаби і інтенсивність загроз і викликів, з якими стикаються конкретні держави. При цьому йдеться як про виклики і загрози ззовні (з боку інших держав, міжнародного тероризму, світової економіки), так і про ті, що виникають усередині самих держав (внутрішні конфлікти, соціально-демографічні проблеми, природне середовище).

Індекс потенціалу міжнародного впливу об'єднує показники, які характеризують місце держав в системі сучасних міжнародних і міжнародно-економічних відносин, інструменти їх міжнародного впливу, а також найбільш істотні і універсальні механізми входження в світову політику і економіку.

Таким чином, економічний розвиток країн передбачає такі зміни, які відповідають інтересам більшості громадян, сприяють підвищенню якості їхнього життя і дозволяють з упевненістю дивитись у майбутнє протягом тривалого часу. Деяке зміщення акцентів на початку формувань відповідної концепції призвело до сприйняття сталого розвитку лиш як підтримуючого, з фіксацією досягнутого рівня, стабілізацією ситуації.

Безперечно, що для забезпечення сталого розвитку необхідно забезпечити адекватну якість економічного зростання. У контексті сталого розвитку необхідні стратегічні зрушення від традиційно запізнілої реакції на неблагополучні соціально-екологічні явища до сприйняття превентивних заходів, переходу на інноваційний шлях, який має основою якісно інші чинники зростання (людський капітал, якість, технології, систему управління), а відтак, здатен забезпечити нову якість економічного зростання.

Цілий ряд дослідників стверджує, що безперервно зростаюча глобальна економіка уже впритул підійшла до багатьох природних меж свого функціонування. Очевидно, що продуктивістська економіка не зможе реалізуватися у всезростаючих масштабах і надалі.

Новим морально-етичним компасом на ХХІ ст. може стати забезпечення розвитку саме на засадах сталості, оптимально структурованого за усіма його складовими з тим, щоб якнайкращим

чином поєднати економічну раціональність, соціальну турботу і екологічну безпеку суспільного розвитку.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Таким чином, на етапі переходу України на модель сталого розвитку важливо усвідомити методологію структурованого підходу до функціонування всіх сфер життєдіяльності й поступово забезпечити цілеспрямовану самоорганізацію суспільства для реалізації адекватних пріоритетних завдань.

Література:

1. Багрова І.В., Гетьман О.Р., Власик В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: навч. посіб. / За ред. І.В. Багрової. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 384 с.

2. Бахчеванова Н.В. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. / Н.В. Бахчеванова, С.М. Макуха; ред: А.П. Голіков; МОН України, Харк. нац. ун-т. ім. В.Н. Каразіна. — Х., 2011. — 403 с.

3. Економіка зарубіжних країн: [навч. посіб. / За ред. Ю.Г. Козака, В.В. Ковалевського, В.М. Осипова. — 3-тє вид. перерб. і доп. — К.: ЦНА, 2007. — 544 с.

4. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. — К.: Нічлава, 2009. — 347 с.

5. Лазебник Л.А. Міжнародна економіка: курс лекцій / Л.А. Лазебник. — Ірпінь: Академія ДПС, 2001. — 219 с.

6. Козик В.В., Панкова Л.А., Григор'єв О.Ю., Босак А.О. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини: практикум. — К.: Вікар, 2003. — 368 с.

7. Міжнародні економічні відносини: Сучасні міжнародні економічні відносини: підручник для студентів екон. вузів та фак. / А.С. Філіпенко, С.Я. Моринець, В.А. Вергун та ін. — К.: Либідь, 1992. — 255 с.

8. Міжнародні економічні відносини: підручник / За ред. І.М. Школи. — 2-ге вид., перероб. і доповн. — Чернівці: Книги — XXI, 2007. — 544 с.

9. Міжнародна економіка: [підручник] / А.П. Румянцева, Г.Н. Климко, Г.Н. Блешмудт та ін.; За ред. А.П. Румянцева. — К.: Знання — прес, 2003.

10. Структуризація підсистем світової економічної системи. Бібліотека електронних навчальних посібників Луцького НТУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://elib.lutsk-ntu.com.ua/book/fb/etme/2011/11-68/page6.html>

11. Чужиков В.І. Економіка зарубіжних країн: навч. посіб. — КНЕУ. — 2005. — 308 с.

12. Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies. — United Nations: New York, 2007.

References:

1. Bahrova, I.V. Het'man, O.R. and Vlasyk, V.Ye. (2004), Mizhnarodna ekonomichna diial'nist' Ukrainy [International economic activity of Ukraine], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.

2. Bakhchevanova, N.V. (2011), Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny [International economic relations], Kharkiv, Ukraine.

3. Kozak, Yu.H. Kovalevs'kyj, V.V. and Osypova, V.M. (2007), Ekonomika zarubizhnykh krain [Economy of foreign countries], TsNL, Kyiv, Ukraine.

4. Galushka, V.P. (2009), Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny [International economic relations], Nichlava, Kyiv, Ukraine.

5. Lazebnyk, L.L. (2001), Mizhnarodna ekonomika [International economy], Akademiia DPS, Irpin, Ukraine.

6. Kozyk, V.V. Pankova, L.A. Hryhor'iev, O.Yu. and Bosak, A.O. (2003), Mizhnarodna ekonomika ta mizhnarodni ekonomichni vidnosyny [International economy and international economic relations], Vikar, Kyiv, Ukraine.

7. Filipenko, A.S. Morynets', S.Ya. and Verhun, V.A. (1992), Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny: Suchasni mizhnarodni ekonomichni vidnosyny [International economic relations: Contemporary international economic relations], Lybid', Kyiv, Ukraine.

8. Shkola, I.M. (2007), Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny [International economic relations], Knyhy — XXI, Chernivtsi, Ukraine.

9. Rumiantseva, A.P. Klymko, H.N. and Bleshmudt, H.N. (2003), Mizhnarodna ekonomika [International economy], Znannia-pres, Kyiv, Ukraine.

10. Biblioteka elektronnykh navchal'nykh posibnykiv Luts'koho NTU (2011), "Structuring the subsystems of the world economic system", available at: <http://elib.lutsk-ntu.com.ua/book/fb/etme/2011/11-68/page6.html> (Accessed 15 Oct 2017).

11. Chuzhykov, V.I. (2005), Ekonomika zarubizhnykh krain [Economics of foreign countries], KNEU, Kyiv, Ukraine.

12. United Nations (2007), Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies, United Nations, New York, USA. *Стаття надійшла до редакції 25.10.2017 р.*

УДК 332.2:631-021.387

О. В. Лазарєва,

д. е. н., доцент кафедри управління земельними ресурсами,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

О. С. Хапун,

студентка,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

O. Lazarijeva,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor of management the landed resources department,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine.

O. Hapun,

student, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine

FEATURES OF STEADY DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL LAND-TENURE

У статті проаналізовано підходи щодо визначення терміну "сталий розвиток". Досліджено роботи відомих вчених, що внесли вагомий внесок у теоритико-методичні та практичні аспекти сталого розвитку сільськогосподарського землекористування. Викладено критерії досягнення сталого розвитку. Обґрунтовано методологічні основи концепції сталого розвитку. Розкрито поняття "сталий розвиток сільськогосподарського землекористування". Проаналізовано сутність екологічного підходу в землекористуванні. Визначено еколого-економічні пріоритети у вирішенні основних завдань із забезпечення сталого використання земель сільськогосподарського призначення. Запропоновані інноваційні аспекти сталого землекористування, які передбачають, що воно повинно включати в себе такі елементи як: формування екологічної свідомості, свідомості на основі теоретичних знань, екологізація управління, екологізація виробництва, екологізація споживача і, сформована на основі цього, екологізація стилю життя.

This article analyzes approaches to the definition of the "sustainable development" term. Works of famous scientists who made significant contributions to the theoretical, methodological and practical aspects of sustainable development of agricultural land use have been investigated. The criteria for achieving sustainable development are outlined. The methodological foundations of the concept of sustainable development are substantiated. The concept of "sustainable development of agricultural land use" is disclosed. The essence of the ecological approach in land use is analyzed. The ecological and economic priorities in solving the main tasks of ensuring the sustainable use of agricultural land are determined. Innovative aspects of sustainable land use, which envisage that it should include such elements as: formation of ecological consciousness, consciousness on the basis of theoretical knowledge, ecologization of management, ecologization of production, ecologization of the consumer and, based on this, environmentalization of lifestyle are proposed.

Ключові слова: сталий розвиток, землекористування, екологічний підхід, екологічна політика, екологічна свідомість, інноваційні аспекти сталого землекористування.

Key words: sustainable development, land use, ecological approach, ecological policy, ecological consciousness, innovative aspects of sustainable land use.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Земля завжди є і буде основою державного добробуту та благополуччя. З 1991 р. земельна реформа була трансформована, але вона не ви-

рішила поставлених завдань, а лише погіршила становище та зумовила виникнення нових труднощів різного характеру. Тому виникає потреба у формуванні нової моделі землекористу-

вання — концепції сталого землекористування. Вона повинна підвищити добробут людей, розв'язати проблеми пов'язані з деградацією земельних ресурсів та її охорони та раціонального використання земель та поліпшення їх екологічного стану тощо.

На сьогодні у сфері землекористуванні невід'ємним аспектом є вирішення проблеми відповідно до концепції сталого розвитку. Укладання цієї концепції відбулось у 1992 р. на конференції ООН у Ріо-де-Жанейро. На Всесвітній конференції, яка була проведена в Йоханезбурзі у 2002 р. підсумували, що треба сфокусувати свою увагу саме на здійсненні цієї концепції шляхом системного вирішення проблем раціонального використання землі. Це можна досягти шляхом забезпечення екологічного підходу у сфері землекористування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоритико-методичні та практичні аспекти сталого розвитку сільськогосподарського землекористування досліджувались багатьма відомими вченими такими, як: Н.С. Богіра, О.І. Гуторов, О.І. Котикова, А.Я. Сохнич, В.М. Третяк та ін.

Так, О.І. Гуторов [1] виклав теоретичні та методологічні проблеми формування інституціональної бази сталого землекористування в Україні та обґрунтував напрямки його здійснення.

В.М. Другак [2] обґрунтувала роль і сутність сталого землекористування у формуванні сталого розвитку суспільств.

О.І. Котикова [3] розробила систему показників та індикаторів сталого розвитку, яке пропонує доповнити соціальними, економічними, екологічними та інституціональними.

Сьогодні існує багато тлумачень терміну "сталий розвиток", але жодне з них не стало загальноновизнаним.

Наприклад, Богіра М.С. [4] під терміном "сталий розвиток" розуміє таку взаємодію людини із земельними ресурсами, в якій забезпечується поєднання розвитку екологічної, економічної і соціальної сфер.

Брижань І.А. [5, с. 131] пропонує сталий розвиток розглядати як систему, що представляє собою множину елементів, що знаходяться у взаємодії, відносинах, зв'язках і завдяки цьому представляють собою цілісність.

Максименко І.А. [6] поняття "сталий розвиток" характеризують "як процес екологі-

зації економічної діяльності, гармонізації продуктивних сил, задоволення потреб усіх членів суспільства за умов забезпечення і поетапного відтворення цілісності природного середовища, створення можливостей для рівноваги між його потенціалом та вимогами суб'єктів господарювання.

Шевчук В.Я. [7] розуміє сталий розвиток як процес гармонізації продуктивних сил, задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умови збереження і поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища, забезпечення рівноваги між потенціалом природи та вимогами людей усіх поколінь.

Не дивлячись на значну кількість досліджень різних вчених та науковців, ця проблема вимагає подальшого вивчення з врахуванням сьогодення.

МЕТА СТАТТІ

Мета роботи є аналіз та узагальнення теоритико-методичних аспектів та особливостей сталого розвитку сільськогосподарського землекористування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У 1995 р. Україна на 3-ій сесії Комісії збалансованого розвитку Економічної і соціальної ради ООН представила наступну структуру Національної концепції збалансованого розвитку [8]:

- стан та проблеми впровадження принципів сталого розвитку в Україні;
- стан земельних і лісових ресурсів;
- біологічне розмаїття;
- економічний механізм охорони навколишнього середовища та проблем фінансування сталого розвитку.

Відповідно до цього, у вересні 1997 р. на громадське обговорення було винесено проєкт Концепції Сталого розвитку, що передбачає наступні принципи [9]:

- забезпечення гармонізації співіснування людини і природи;
- реалізація права нинішнього і майбутніх поколінь на справедливе задоволення їх потреб і рівність можливостей для подальшого розвитку;
- невід'ємність захисту природного середовища від процесу розвитку суспільства;
- відповідальність держави за погіршення стану довкілля;
- здійснення заходів щодо екологізації господарської діяльності, усунення причин,

а не наслідків забруднення середовища;

- забезпечення у встановленому законному порядку доступу населення до екологічної інформації, включаючи інформацію про небезпечні матеріали та види діяльності;

- подолання бідності і поступове зменшення різниці рівнів життя різних верств населення;

- міжнародне співробітництво з метою забезпечення умов економічного зростання і сталого розвитку всіх країн;

- участь громадян в обговоренні проєктів законодавчих актів, проведення відкритої експертизи будівництва та експлуатації господарських комплексів;

- залучення широких верств населення до досягнення цілей сталого розвитку.

За останні роки визначились негативні тенденції землекористування країни такі, як: погіршення використання землі як основного засобу виробництва, зниження ефективності сільськогосподарського виробництва, продовжує погіршуватися екологічна ситуація в землекористуванні тощо [10, 11].

Очевидним є те, що зміст терміну "сталий розвиток" необхідно розглядати в контексті дієприкметників: регульований, збалансований, оптимізований, безперервний протягом невизначено довгого ряду людських поколінь. Саме у цьому контексті ми пропонуємо використовувати поняття "сталий розвиток" в понятійному апараті економіки землекористування, оскільки не усвідомлення його змісту не дозволить сформуватися науці сталого розвитку землекористування.

З вищевикладеного та на основі аналітичного огляду напрацювань вчених, можна зробити висновок, що "сталий розвиток землекористування" — це такий розвиток, який забезпечує отримання суспільно-необхідної кількості продукції без порушення екосистеми Земля, що формується на основі прийняття стратегічних управлінських рішень.

Що стосується сталого розвитку України, то він передбачає побудову соціально-орієнтованої економіки ринкового змісту на засадах рівного співвідношення в тріаді стратегій розвитку країни "економічна-екологічна-соціальна".

Сталий розвиток сільськогосподарського землекористування гармонійно поєднує такі цілі: задоволення потреб суспільства та збереження екологічного стану навколишнього середовища, подолання кризи в економіці та проводити ефективну політику раціонального використання земельних ре-

сурсів. Саме ця модель сталого розвитку стало широко поширюватись, але для її реалізації потрібно багато часу та праці, щоб вдосконалити національну програму та реалізовувати її в життя.

Аналізуючи причинно-наслідкові зв'язки між екологічною, економічною та соціальною стратегіями, впливає, що існує потреба в глибокому теоретичному і методологічному осмисленні екологічної політики в державі, з огляду на перехід її до моделі сталого розвитку. Адже сучасний стан результатів екологічної політики свідчить, що вони залишаються на рівні, коли економісти продовжують скорочувати витрати на попередження або ліквідацію негативної дії господарської діяльності на стан навколишнього середовища, а природоохоронні органи наполягають на скороченні масштабів економічної діяльності, тобто екологічні чинники вже перетворилися в об'єктивні обмежувачі економічного зростання.

Це зумовлює пошук ефективних напрямів проведення екологічної політики та опрацювання парадигми екологізації, основні положення якої представлено так: розробка теоретико-методологічної та методичної бази екологізації; узгодженість локальних реформ з процесом екологізації в країні; активізація інноваційної діяльності та підвищення інвестиційної активності в екологізації господарської діяльності.

Екологічний підхід є необхідною передумовою розвитку землекористування країни, оскільки він формуватиме екологічну свідомість землевласників та землекористувачів, стимулюватиме розвиток і впровадження в сферу землекористування ресурсощадливих, екологічнобезпечних технологій.

У нашому випадку центральна ідея терміну "екологічний підхід" базується на принципах екології людини та екології землекористування, що на відміну від всіх інших наукових напрямів екології, котрі вивчають взаємодію суспільства з природою, включає глибокі знання екології на основі системного підходу. При цьому таке бачення терміну в ніякій мірі не призводить до девальвації сенсу екології як біологічної науки, оскільки мова в нашому випадку йде не про визначення змісту науки екології, а про предмет дослідження.

Розвиваючи думку під цим кутом зору, відзначимо, що у теоретичному контексті екологічний підхід у землекористуванні як об'єкт пізнання включає в себе наступні

взаємопов'язані елементи: формування екологічної свідомості на основі теоретичних знань, екологізація управління, екологізація виробництва, екологізація споживача і, сформована на основі цього, екологізація стилю життя.

Еколого-економічними пріоритетами у вирішенні основних завдань по забезпеченню сталого використання земель сільськогосподарського призначення є:

— збалансування екологічних, економічних і соціальних факторів розвитку регіонів з урахуванням властивостей земельних ресурсів, їх цінності та особливостей використання на певній території;

— природно-просторова організація використання земельних ресурсів, яка забезпечить умови для раціонального використання потенційних ресурсних можливостей земель без порушення екологічної рівноваги для окремих адміністративно-територіальних одиниць. Варіантний підхід набуває особливого сенсу в умовах різних форм господарювання, соціального розшарування, різної забезпеченості товаровиробників виробничими ресурсами;

— оптимальне поєднання приватних інтересів з суспільними з приводу використання земель [12].

Вищенаведене теоретичне визначення сутності процесу екологічного підходу в землекористуванні дозволяє зробити висновки про перехід до принципово нової парадигми розвитку інноваційного землекористування, його екологізації як основної умови сталого розвитку екосистеми.

ВИСНОВКИ

Отже, у відповідності Ріо-де-Жанейрської конференції слід розробити науково-обґрунтовану систему сталого розвитку для кожної окремої галузі господарства, зокрема і для землекористування.

Вищерозвинуте теоретичне визначення сутності процесу екологічного підходу в землекористуванні привело до висновку про перехід до принципово нової парадигми розвитку інноваційного землекористування, його екологізації як основної умови сталого розвитку екосистеми.

Виходячи з основних положень теорії систем, окремі частини або компоненти моделі процесу екологічного підходу були визначені на засадах дослідження причин поглиблення екологічних негараздів в землекористуванні.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на розкриття особливостей раціонального землекористування в контексті сталого розвитку.

Література:

1. Гуторов О.І. Напрями формування сталого сільськогосподарського землекористування в умовах трансформації земельних відносин / О.І. Гуторов // Економіка та управління АПК: Зб. наук. праць. — Біла Церква, 2010. — Вип. 4 (81). — С. 28—33.

2. Стале (збалансоване) землекористування як фактор підвищення економічної ефективності використання сільськогосподарських земель / В.М. Третяк, В.Ю. Свентух // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. — 2015. — № 4. — С. 24—31.

3. Котикова О.І. Показники та індикатори сталого розвитку землекористування / О.І. Котикова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: pauka.zinet.info/1/kotykova.php

4. Богіра М.С. Землекористування в ринкових умовах: еколого-економічний аспект: монографія / М.С. Богіра. — Львів: Львів. нац. аграр. ун-т, 2008. — 225 с.

5. Брижань І.А. Умови та чинники переходу до моделі сталого розвитку / І.А. Брижань // Вісник Полтавської державної аграрної академії. — № 1. — 2013. — С. 128—133.

6. Максименко І.А. Екологізація економічної діяльності на етапі постіндустріального розвитку / І.А. Максименко // Збірник наукових праць Державної податкової служби України. Національний університет державної податкової служби України. — № 1. — Ірпінь. — 2012. — С. 46.

7. Шевчук В.Я. Проблеми сталого розвитку України / В.Я. Шевчук. — К.: "БМТ", 2001. — 423 с.

8. Руденко Л.Г. Сталий розвиток: пошуки моделей сталого розвитку України // Л.Г. Руденко. — Укр. геогр. журн. — 1998. — № 1. — С. 5—12.

9. Руденко Л.Г. Роль географії у здійсненні порядку денного XXI століття // Л.Г. Руденко. — Укр. геогр. журн. — 1999. — № 1. — С. 3—9.

10. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформації / Під загальн. ред. Б.М. Данилишина. — К.: ЗАТ "Нічлава", 2006. — 734 с.

11. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: монографія / [О.М. Алімов, А.І. Данилен-

ко, В.М. Трегобчук та ін.]. — К.: Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005. — 684 с.

12. Паляничко Н.І. Пріоритетні напрями забезпечення сталого використання земель сільськогосподарського призначення [Електронний ресурс]/ Н.І. Паляничко. — Режим доступу: <http://www.essuir.sumdu.edu.ua>

References:

1. Hutorov, O.I. (2010), "Areas of formation of sustainable agricultural land in conditions of transformation of land relations", *Ekonomika ta upravlinnia APK: Zb. nauk. prats'*, vol. 4 (81), pp. 28—33.

2. Tretiak, V. M. and Sventukh, V. Yu. (2015), "Sustainable (balanced) land use as a factor in increasing the economic efficiency of agricultural land use", *Zemleustrij, kadastr i monitorynh zemel'*, vol. 4, pp. 24—31.

3. Kotytkova, O.I. (2008), "Indexes and indicators of sustainable land use development", *Nauka.zinet.info* [Online], vol. 2, available at: nauka.zinet.info/1/kotytkova.php (Accessed 15 Oct 2017).

4. Bohira, M.S. (2008), *Zemlekorystuvannia v rynkovykh umovakh: ekolohe-ekonomichnyj aspekt* [Land Use in Market Conditions: Environmental and economic Aspect], L'viv. nats. ahrar. un-t, L'viv, Ukrain.

5. Bryzhan', I.A. (2013), "Conditions and factors for the transition to a sustainable development model", *Visnyk Poltav'skoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, vol. 1, pp. 128—133.

6. Maksymenko, I.A. (2012), "Ecologization of economic activity at the stage of post-industrial development", *Zbirnyk naukovykh prats' Derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy, Natsional'nyj universytet derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy*, vol. 1, pp. 46.

7. Shevchuk, V.Ya. (2001), *Problemy staloho rozvytku Ukrainy* [Problems of sustainable development of Ukraine], BMT, Kyiv, Ukraine.

8. Rudenko, L.H. (1998), "Sustainable Development: Searching for Sustainable Development Models in Ukraine", *Ukr. heohr. Zhurn*, vol. 1, pp. 5—12.

9. Rudenko, L.H. (1999), "The role of geography in the implementation of the XXI century agenda", *Ukr. heohr. Zhurn*, vol. 1, pp. 3—9.

10. Danylyshyna, B. M. (2006), *Pryrodno-resursna sfera Ukrainy: problemy staloho rozvytku ta transformatsii* [Natural Resources Ukraine: Problems of Sustainable Development and

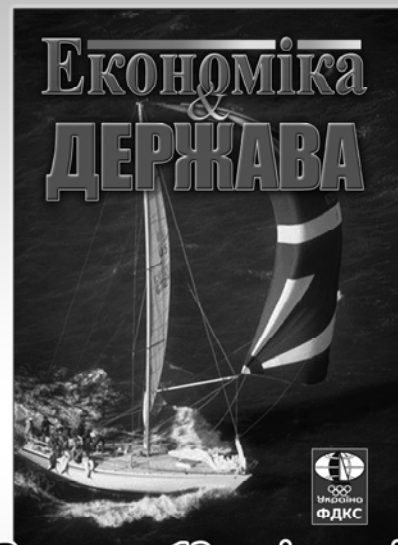
Transformation], ZAT "Nichlava", Kyiv, Ukraine.

11. Alymov, O. M. Danylenko, A. I. and Trehobchuk, V. M. (2005), *Ekonomichnyj rozvytok Ukrainy: instytutsional'ne ta resursne zabezpechennia* [Economic development of Ukraine: institutional and resource support], *Ob'iednanyj instytut ekonomiky NAN Ukrainy*, Kyiv, Ukraine.

12. Palianychko, N.I. (2010), "Priority directions for ensuring the sustainable use of agricultural land", available at: <http://www.essuir.sumdu.edu.ua> (Accessed 15 Oct 2017).

Стаття надійшла до редакції 27.10.2017 р.

Науково-практичний журнал
«ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ

www.economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73

УДК 332.6

Н. В. Мединська,
к. е. н., доцент кафедри земельного кадастру,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
І. Г. Колганова,
асистент кафедри землевпорядного проектування,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Н. М. Задорожня,
магістр факультету землевпорядкування,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

N. Medynska,
Ph.D., associate professor of the department of land cadaster,
I. Kolganova,
assistant Department of Land Planning,
N. Zadorozhnia,
master 1 years of study,
Natainal University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ECOLOGICAL-ECONOMIC ASSESSMENT OF USING OF LANDS OF SETTLEMENTS

Розглянуто питання і головні аспекти екологічного та економічного використання земель населених пунктів. Визначено фактори впливу на вартість земельної ділянки, її екологічний стан та чинники забруднення території. Обґрунтовано пропозиції щодо реалізації економічних та екологічних заходів раціонального використання земель.

In this article were considered the issues and main aspects of the ecological and economic use of the land of settlements. The factors influencing the value of the land plot, its ecological status and factors of pollution of the territory are determined. The proposals on implementation of economic and ecological measures of rational land use are substantiated.

*Ключові слова: еколого-економічна оцінка, нормативно грошова оцінка, земельні ресурси.
Key words: ecological-economic assessment, normative monetary assessment, land resources.*

АКТУАЛЬНІСТЬ

Господарська діяльність на території населених пунктів істотно впливає на природні ландшафти, зумовлюючи їх денатуралізацію і глибокі зміни структурно-функціональної організації. У зв'язку з цим, важливе значення має врахування ступенів антропогенних змін у ландшафтах та формуючих їх компонентах при визначення еколого-економічної оцінки території. Вигідне географічне положення, різноманітність природних умов і природних ресурсів, їх структура, доступність і концентрація населення були і залишаються важливими факторами, які впливають на визначення еколого-економічної оцінки використання земель населених пунктів.

Наявність власності на землю зумовлює отримання власниками земельних ділянок до-

даткового доходу, у вигляді земельної ренти. З яких би складових частин цей дохід не складався, все одно він визначає ціну на земельну ділянку, який, по суті, є капіталізованим доходом від надання в оренду землі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Населені пункти завжди були об'єктом досліджень багатьох вчених. Значний вклад в містобудування та розробці методики грошової оцінки земель в Україні внесли вчені Ю.Ф. Дехтяренко, М.Г. Лихогруд, Ю.М. Манцевич, Ю.М. Палеха, А.Г. Мартин. Територіальне планування населених пунктів вивчають О.С. Дорош, Ш.І. Ібатулін, Г.К. Лоїк, А.М. Третяк та інші. А дослідженням оцінки та структури національного багатства присвячено ряд ро-

біт І.М. Бобуха, М.А. Хвесика, Н.В. Рогачова, С.І. Дорогунцова, С.Г. Струмиліна, Д.Б. Пасхавера та ін.

ВСТУП

Система оцінки земельних ресурсів повинна спрямовуватися на відображення їх унікального значення для розвитку економіки і суспільства. Вона має базуватися на визначенні їх суспільної корисності, тобто внеску в забезпечення суспільних потреб через виробництво й адекватне споживання, які мають специфічні ознаки для конкретного часу та простору. Важливою є оцінка земель саме у грошовому еквіваленті, який відображає господарський ефект від використання ресурсу та враховує загальні тенденції і динаміку розвитку природно-ресурсної сфери. Оцінка земель населених пунктів займає особливе місце. Незважаючи на порівняно невелику частку, яку становлять землі населених пунктів, саме тут зосереджені основний виробничий і соціальний потенціали нашої держави. Більшість земельно-майнових операцій відбувається на земельних ділянках, розташованих у населених пунктах.

Цінність міських земель полягає у їх здатності приносити додатковий прибуток, що виникає, зокрема зручності місце розташування земельної ділянки до об'єктів інфраструктури, облаштуванню території, ринків збуту. Виходячи з того, де можна отримати більший дохід з землі, як просторового базису забезпечення життєдіяльності, і справляється плата.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сучасні великі міста є центрами зосередження багатогалузевої промисловості, транспортної мережі у поєднанні з густонаселеними житловими утвореннями. Вагомим джерелом зростання міських жителів є міграція з сільської місцевості.

У містах відбуваються важливі процеси концентрації та інтеграції людської діяльності, створюючи складні системи у глобальному процесі урбанізації. Сьогодні міста України перебувають у складних умовах трансформації суспільно-економічних відносин. В умовах становлення ринкової економіки і територіального самоврядування.

Все це вимагає перегляду дотеперішніх концепцій розвитку міст, тобто надмірної індустріалізації як основи їх розвитку, акцентуючи увагу на професійному вирішенні проблеми стабільного та екологічного розвитку міст, їх обслуговуючої інфраструктури, комплексного розуміння формування житлового середовища.

Основними джерелами забруднення атмосфери міста є транспорт, енергетичні системи міста та промисловість.

Еколого-містобудівна оцінка території є різновидом комплексної оцінки і здійснюється для визначення сприятливості умов проживання населення з метою обґрунтування проектних рішень щодо забезпечення нормативного життєвого середовища.

Оцінка здійснюється в межах території регіону (району), в межах урбанізованих територій та великих міст з приміською зоною, а також у межах поселень, функціональних зон, житлових районів тощо.

Результати оцінки висвітлюються у розділі "Охорона навколишнього середовища" у складі науково-проектної документації на стадіях: схеми та проекту районного планування, генерального плану, проекту детального планування.

Оцінка території здійснюється з метою її еколого-містобудівного районування на базі вивчення таких факторів:

— екологічної ситуації (стану) навколишнього середовища за основними чинниками (атмосферне повітря; ґрунти; підземні та поверхневі води; санітарно-епідеміологічні умови тощо), а також за інтегральними критеріями екодемографічної ємкості та забруднення території;

— існуючого рівня соціоантропогенного навантаження (концентрація основних виробничих фондів, які працюють на одиницю території; щільність населення на одиницю території тощо);

— природно-екзогенної стійкості середовища (рівня порушеності території та забезпеченості інженерно-матеріальними ресурсами).

— результатом такої оцінки території є її еколого-містобудівне районування з визначенням районів (зон):

— на міському рівні — сільбищних, виробничих, ландшафтно-рекреаційних;

— на регіонально-районному рівні — урбанізованих, аграрних, природних (рекреаційних, заповідних).

Для міста в цілому основне коло завдань у процесі еколого-містобудівної оцінки формується з позицій оздоровлення населення та охорони навколишнього середовища в аспекті соціально-містобудівного комфорту проживання [5, с. 57].

Екологія в населеному пункті здійснюється на підставі загальних екологічних норм, спрямованих на охорону земель від ерозії, вод і атмосферного повітря від забруднення, лісів

населеного пункту від пожеж, знищення, пошкодження, засмічення тощо. Разом з тим специфіка об'єкту охорони визначає і специфіку природоохоронних заходів, що притаманні лише охороні природного середовища населених пунктів. До таких заходів відносяться:

- еколого-вимогливе планування і забудова населених пунктів, їх благоустрій;
- забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення;
- охорона атмосферного повітря в населеному пункті;
- охорона зеленої рослинності в населеному пункті;

Територія населених пунктів є об'єктом багатьох еколого-економічних досліджень. Особливо це стосується міст, де на невеликій території відбувається значне антропогенне навантаження на ландшафтні комплекси, що впливає на екологічний стан та цінність території.

Економічна оцінка земель населених пунктів проводиться в розрізі зон економічної оцінки їхніх територій з урахуванням місця розташування ділянок відносно центрів суспільного обслуговування, магістральних, інженерно-транспортних мереж, а також архітектурно-ландшафтного та історико-культурного значення територій, їхнього функціонального призначення [1, с. 86].

Вибір варіантів раціонального використання ресурсів та умов проводиться в межах окремого регіону для ранжування або визначення переваги в експлуатації за споживачами. Основний інструмент при здійсненні вибору — порівняння економічних показників діяльності об'єктів або використання ресурсів.

При оцінці використання земель слід враховувати і її ринкову вартість. На вартість земель населених пунктів та їхню грошову оцінку великою мірою впливає характер їх використання, переважаючи господарські функції, що визначається розвитком у населених пунктах відповідних галузей виробничої та соціальної сфери. За функціональним призначенням і характером використання територія населених пунктів поділяється в основному на: сільбищну, виробничу, рекреаційну [1, с. 85].

Економічна оцінка земель є основою грошової оцінки земельних ділянок.

Грошова оцінка території населених пунктів здійснюється в межах встановленої межі населеного пункту. Межі встановлюються і змінюються за проектами землеустрою, які розробляються відповідно до техніко-економічного обґрунтування їх розвитку, генеральних планів населених пунктів. При виконанні

грошової оцінки крупнішого міста не обмежуються територією, яка знаходиться в юридичних межах міста. За його межею залишаються землі, які за господарськими, трудовими, соціальними та рекреаційними зв'язками нерозривно пов'язані з міською територією. Ці території входять до складу приміських зон [4].

За кордоном інститут грошової оцінки земель існує давно. Його виникнення тісно пов'язані із загальними процесами формування ринкових економічних відносин, виникнення приватної власності на землю та майно, формуванням правових засад існування ринку нерухомості. Найбільшу цінність для нас має досвід грошової оцінки в таких країнах, як США, Велика Британія, Німеччина, Франція, Швеція тощо. В цих розвинутих країнах Заходу, капіталістичні відносини почали зароджуватися ще в XVIII—XIX ст., в тому числі і грошова оцінка земель. Щодо наших найближчих сусідніх країн, то значного успіху досягли Польща, Угорщина та країни Балтії [7].

Грошова оцінка земель населеного пункту здійснюється відповідно до чинного законодавства України з метою створення умов для вирішення проблем а також дає можливість для перспективного використання земель та фінансування і врахування плати за землю [7]. Інформаційною базою для грошової оцінки земель є матеріали інвентаризації земель населеного пункту, проект формування території і встановлення меж населеного пункту, матеріали ґрунтових обстежень земель, матеріали економічної оцінки та бонітування ґрунтів, земельно-облікові матеріали, генеральний план забудови населеного пункту, статистичні та нормативні дані про витрати на облаштування території населеного пункту [2].

В основу грошової оцінки земель населеного пункту покладено капіталізований рентний дохід, що створюється завдяки місцю розташування населеного пункту у загально державній, регіональній і місцевій системах виробництва та розселення облаштування його території і корисними природними, історико-культурними, екологічними, іншими показниками і рівня інженерного облаштування тощо [2].

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Отже, еколого-економічна оцінка земель населених пунктів відіграє важливу роль у використанні земельного ресурсу. При плануванні населених пунктів слід враховувати як екологічні, так і економічні аспекти.

Планування і забудова населеного пункту повинна передусім передбачити створення

найбільш сприятливих умов для життя, а також для збереження і зміцнення здоров'я громадян. Житлові масиви, промислові підприємства та інші об'єкти належить розміщати таким чином, щоб виключати несприятливий вплив шкідливих факторів на здоров'я і санітарно-побутові умови життя населення. Зокрема важливо враховувати переважаючи напрями вітру, щоб запобігти занесенню шкідливих речовин від підприємств на зелені території.

Вартість земель населених пунктів формується під впливом різних локальних факторів, серед яких одне з найважливіших місць належить екологічним. Врахування показника інтенсивності забруднення природних компонентів дозволить визначити реальну вартість (ціну) земельних ділянок населених пунктів. За допомогою грошової оцінки земель населених пунктів вирішують спірні питання про плату за землю у певній планово-економічній зоні населеного пункту, функціонального використання земельних ділянок, вартість земельних ділянок, а також для економічного врегулювання земельних відносин.

Грошова оцінка земель набуває функції економічного важеля, який дозволяє розширити економічні умови і стимули раціонального використання земель і створити необхідну основу для формування фінансово-економічної бази місцевого самоврядування, економічно впливати на регулювання земельних відносин при здійсненні транзакцій із землею.

Література:

1. Гуцуляк В.М. Економічна оцінка земель населених пунктів на ландшафтній основі / В.М. Гуцуляк, Д.Г. Думітраш, А.І. Невенченко // *Наук. вісник Чернівецького ун-ту. Вип. 527: Географія.* — Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. — С. 84—86.
2. Порядок нормативної грошової оцінки земель населених пунктів затверджений наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України 25.11.2016 № 489.
3. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III // *Відомості Верховної Ради України.* — 2002. — № 3—4. — Ст. 27.
4. Палеха Ю. М. Теорія і практика визначення вартості територій і оцінки земель населених пунктів України (економіко-географічне дослідження): Дис... д-ра наук: 11.00.02. — 2009. — 425 с.
5. Манцевич Ю.М. Земля як фактор впливу на ринок житла / Ю.М.Манцевич // *Землеустрій і кадастр.* — 2008. — № 2. — С. 52—60.
6. Дехтяренко Ю.Ф. Методичні основи грошової оцінки земель в Україні: Наукове видан-

ня / Дехтяренко Ю.Ф., Лихогруд М.Г., Манцевич Ю.М., Палеха Ю.М. — К.: Профі, 2002. — 256 с.

7. Мединська Н.В. Публічність містобудівної документації, як передумова ефективного громадського контролю за розвитком урбаністичних систем / Н.В. Мединська // *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель.* — № 1. — 4. — 2016. — С. 41—46.

8. Організація землекористування структурних елементів України на місцевому рівні: моногр. / А.М. Третяк, В.М. Третяк, А.А. Гунько, Ю.В. Лобунько. — К.: ДП "Компринт", 2016. — 163 с.

References:

1. Hutsuliak, V.M. Dumitrash, D.H. and Nievienchenko, A.I. (2011), "Economic evaluation of land settlements based on the landscape", *Science Herald of Chernivtsi University*, vol. 527, pp. 84—86.
  2. Ministry of agrarian policy and food of Ukraine (2016), Order "The procedure for normative monetary valuation of settlements", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1647-16> (Accessed 15 Oct 2017).
  3. Verkhovna Rada of Ukraine (2002), "Land Code of Ukraine", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (Accessed 15 Oct 2017).
  4. Palekha, Iu. M. (2009), "Theory and practice of determining the value of territories and estimating the lands of settlements of Ukraine (economic-geographical research)", Abstract of Ph.D. dissertation, In-t heohrafii NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
  5. Mantsevych, Iu.M. (2008), "Land as a factor in the impact on the housing market", *Land Management and Cadastre*, vol. 2, pp. 52—60.
  6. Dekhtiarenko, Iu.F. Lykhohrud, M.H. Mantsevych, Iu.M. Palekha, Iu.M. (2002), *Metodychni osnovy hroshovoi otsinky zemel v Ukraini: Naukove vydannia [Methodological basis of monetary valuation of land in Ukraine: Scientific publication]*, Profi, Kyiv, Ukraine.
  7. Medynska, N.V. (2016), "Publicity of urban planning documentation as a prerequisite for effective public control over the development of urban systems", *Land management, cadastre and land monitoring*, vol. 1—4, pp. 41—46.
  8. Tretiak, A. M. Tretiak, V. M. Hunko, L. A. and Lobunko, Iu. V. (2016), *Orhanizatsiia zemlekorystuvannia strukturnykh elementiv Ukrainy na mistsevomu rivni [Organization of Land Use of Structural Elements of Ukraine at the Local Level]*, DP "Komprynt", Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 27.10.2017 р.*

УДК 658.012.1

Г. М. Терен,

к. е. н., асистент кафедри обліку, аналізу і аудиту,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

СИСТЕМА МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ АНАЛІЗУ ЛІКВІДНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

H. Teren,

PhD (Econ.), assistant of the department of accounting, audit and economic analysis,

Chernivtsi National University named Yuri Fedkovich, Chernivtsi

SYSTEM OF METHODOLOGICAL ELEMENTS OF THE ANALYSIS OF LIQUIDITY OF AN AGRICULTURAL ENTERPRISE

У статті обґрунтовано систему методологічних елементів аналізу ліквідності підприємства, яка розкриває логіку процесу аналізу. Уточнено мету і виділено завдання аналізу ліквідності. З'ясовано, якою повинна бути періодичність здійснення аналітичних оцінок. Виділено об'єкти та систематизовано показники аналізу ліквідності сільськогосподарського підприємства. Систематизовано фактори, які впливають на ліквідність підприємства на основі чого побудовано факторну модель ліквідності підприємства.

З метою системного відображення способів і методів аналізу ліквідності їх розмежовано за процесами оцінки, діагностики (факторного аналізу) і прогнозування рівня ліквідності підприємства. У дослідженні конкретизовано джерела вхідної та вихідної інформації.

Запропонований підхід дає можливість здійснювати аналіз ліквідності з урахуванням умов внутрішнього і зовнішнього середовища, можливостей аналітичного інструментарію та потреб конкретних користувачів інформації.

This article is a summary of the methodological elements of the analysis of liquidity of the company, which is explaining the logical process of the liquidity analysis. The aim and the target of analysis of liquidity is there. The sequence of the analysis marks are established. Objects and systematic indicators of the agricultural company liquidity analysis are clearly separated. The factors affecting the liquidity of the company are systemized and the base is build using a fractured model of company's liquidity.

To systematize the impression of the type and methods liquidity analysis they are separated by the process of the marks diagnosis (factor analysis) and planning of the level of liquidity of the company. This analysis have structured sources of the incoming and oncoming information.

Mentioned earlier method is able to make analysis liquidity, taking to account conditions of inside and outside environment ability of analytic instrumental and needs of the users of this information.

Ключові слова: ліквідність, аналіз, мета, завдання, показники, фактори, методи.

Key words: liquidity, analysis, the purpose, problems, indexes, factors, methods.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ефективність функціонування підприємств у сучасному бізнес-середовищі забезпечується прийняттям виважених управлінських рішень у сфері використання фінансово-економічних ресурсів, формування маркетингової політики та політики партнерських взаємовідносин, розробки стратегії підприємства [1, с. 41].

Результативність управлінської діяльності залежить від того, на скільки забезпечене своєчасне, повне й достовірне відображення реальних подій, фактів, процесів, на скільки глибоко пізнано закономірність їх формування, що є надійною передумовою передбачення майбутнього розвитку керованого об'єкта [2].

Відповідно, об'єктивність та обґрунтованість управлінських рішень залежить від повноти задоволення інформаційних потреб

суб'єктів їх прийняття, тобто від рівня інформаційного забезпечення управління, вагомою складовою якого є аналітичне забезпечення. Якість інформації, яку отримують за результатами аналізу ліквідності визначається якістю його методологічних елементів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання щодо формування системи методологічних елементів аналізу діяльності підприємства знайшло своє відображення у працях А.Т. Гіляровської [3], Н.Б. Кащенко [1], Т.М. Ковальчук [4], А.В. Кулик [5], В.К. Савчука [2]. Високо оцінивши праці науковців, вважаємо за необхідне конкретизувати методологічні елементи аналізу ліквідності підприємства.

Рис. 1. Система методологічних елементів аналізу ліквідності

Джерело: сформовано автором.

ЗАВДАННЯ СТАТТІ

Завданням статті є обґрунтування методологічних елементів аналізу ліквідності, що є однією з передумов підвищення результативності аналітичної функції в системі управління підприємством.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Результативність аналізу ліквідності як процесу проявляється в задоволенні інформаційних потреб користувачів аналітичної інформації. Усі користувачі інформації аналізу ліквідності поділяються на дві групи: внутрішні і зовнішні. До внутрішніх належать власники, управлінський персонал і працівники підприємства. До зовнішніх користувачів належать ті, які мають прямий фінансовий інтерес, не мають прямого фінансового інтересу і без фінансового інтересу. Зовнішні користувачі з прямим фінансовим інтересом — це дійсні та потенційні інвестори, постачальники, замовники, покупці, банківські й небанківські кредитні установи. Користувачі, які не мають прямого фінансового інтересу, — органи фіскальної служби, органи державних цільових фондів, учасники фондового і товарних ринків. Користувачі без фінансового інтересу — органи Державної служби статистики, аудиторські фірми, фінансові аналітики і радники, судові органи.

Кожна група користувачів вирізняється потребами інформації про рівень та динаміку ліквідності підприємства. Так, внутрішніх користувачів (керівників, менеджерів) цікавить інформація, необхідна для прийняття рішень у сфері управління ліквідністю підприємства, адже оптимальний рівень ліквідності забезпечує в кінцевому результаті досягнення стратегічних цілей діяльності. Інтереси зовнішніх користувачів інформації про ліквідність підприємства є більш різнобічними. Постачальників і покупців ліквідність цікавить з позицій впевненості у виконанні угод. Для органів фіскальної служби важливим є питання вчасної сплати податків і обов'язкових платежів. Інвесторам інформація про ліквідність потрібна в контексті інвестиційної привабливості. Залучення інвестицій для сільськогосподарських підприємств є складним питанням: з одного боку, низька прибутковість галузі зумовлює нестачу власних коштів на оновлення технічної бази (зовнішні інвестиції є органічно необхідними), а з іншого — низька прибутковість є одним з факторів, що відлякує інвесторів. Банки та небанківські кредитні установи оцінюють ліквідність підприємства з позиції надійності кредитування. Важливість позитивного рішення з боку кредитних установ, полягає в тому, що підприємства сільського господарства, внаслідок сезонності отримання доходів, протягом року потребують

залучення короткострокових кредитів для забезпечення фінансування безперебійного сільськогосподарського виробничого процесу.

Дієвість та корисність аналізу ліквідності як методологічної основи прийняття рішень визначається складом його методологічних елементів (системи засобів пізнання, прийомів і операцій уявного відтворення досліджуваного об'єкта) (рис. 1).

Головними методологічними елементами аналізу ліквідності є: мета і завдання аналізу, періодичність здійснення аналітичних оцінок, об'єкти, показники, фактори, методи, джерела вхідної інформації, суб'єкти і носії вихідної інформації.

Конкретні користувачі аналітичних даних визначають свою мету аналізу ліквідності. Для внутрішніх користувачів метою є інформаційно-аналітичне забезпечення розробки і прийняття управлінських рішень щодо оптимального рівня ліквідності, а для зовнішніх — оцінка впевненості співпраці з підприємством. Тобто мета аналізу ліквідності полягає у тому, щоб на основі системи інформації про об'єктивні і суб'єктивні фактори, які визначають рівень ліквідності підприємства, здійснити своєчасну і реальну її оцінку, діагностику відхилення від регламентованого рівня, пошук резервів підвищення рівня ліквідності для зменшення ризику, пов'язаного з прийняттям управлінських рішень.

Оскільки інформація про ліквідність підприємства цікавить широке коло користувачів і кожен з них має свої інтереси, то це є причиною широкого спектру завдань аналізу ліквідності:

1. Оцінка міри ліквідності активів (класифікація активів з урахуванням особливостей сільськогосподарської діяльності; оцінка ліквідності окремих груп активів; визначення питомої ваги груп ліквідних активів у складі майна підприємства).

2. Оцінка рівня ліквідності балансу (складання балансу ліквідності; оцінка динаміки платіжного надлишку (нестачі) по кожній з нерівностей балансу ліквідності).

3. Оцінка ліквідності підприємства (розрахунок показників ліквідності; визначення динаміки їх зміни; оцінка ступеня відповідності показників ліквідності цільовим (нормативним) значенням; визначення міри фінансової гнучкості підприємства).

4. Виявлення факторів, що зумовлюють ліквідність сільськогосподарського підприємства та постійний їх моніторинг.

5. Дослідження причинно-наслідкової зв'язків, тобто розрахунок впливу на рівень ліквід-

ності факторів прямого (детермінованого та стохастичного) й опосередкованого характеру.

6. Ідентифікація потенційних можливостей з метою їх використання та загроз з метою їх усунення.

7. Прогнозування ліквідності (прогнозування ліквідності підприємства на основі прогнозування зміни факторів прямого та опосередкованого впливу).

8. Прогнозування зміни фінансового стану в результаті зміни рівня ліквідності підприємства.

9. Синтез факторів підвищення ліквідності (пошук шляхів зростання ліквідності активів, досягнення оптимального рівня ліквідності балансу та підприємства).

Мета і завдання аналізу визначають періодичність проведення аналітичних оцінок. Як стверджує Т.М. Ковальчук, за основу визначення періодичності аналітичних оцінок потрібно брати не кількісні параметри, а результативні. Результати аналізу мають забезпечувати можливість оперативно регулювати господарські процеси з метою досягнення якісного впливу [4, с. 112]. Тобто залежно від мети аналізу ліквідності він може охоплювати проміжки часу від 1 дня (оперативний аналіз платоспроможності) до 10 років і більше (трендовий аналіз з метою прогнозування рівня ліквідності).

У процесі проведення аналізу важливим є визначення об'єкта дослідження. Об'єкт — це те, на що спрямовується процес пізнання, тобто це пізнана дійсність, що існує поза свідомістю людини і не залежить від неї. Об'єктами аналізу ліквідності є активи підприємства та джерела їх формування, фінансові та грошові потоки, стан і рух яких визначають міру ліквідності підприємства; підприємство як відкрита соціально-економічна система. При цьому варто зауважити, що фінансові та грошові потоки дають інформацію про рух майна і джерел його утворення, тобто відображають їх зміни у часі. Тому необхідним є уточнення того, що для оцінки ліквідності підприємства об'єктами дослідження виступають активи та джерела їх утворення, а для діагностики і прогнозування — фінансові й грошові потоки.

При визначенні ліквідності підприємства як об'єкта аналізу необхідно розглядати її як сукупність аспектів та ознак, які деталізуються доти, доки не будуть безпосередньо представлені у вигляді показників. "Таким чином, формальна модель перетвориться в логічну і обґрунтовану систему показників ліквідності, які необхідно і достатньо характеризують сам

Рис. 2. Факторна модель ліквідності підприємства

Джерело: розробка автора.

об'єкт дослідження, що забезпечить узгодженість теорії та методології аналізу" [5, с. 315].

Слушно зауважує Л.Т. Гіляровська, що показники для аналізу мають бути не набором, а системою. Це означає, що вони повинні: не суперечити один одному; не дублюватися; відображати найбільш суттєві сторони досліджуваних процесів і явищ [3, с. 264—265]. Тобто система показників аналізу повинна складатися з показників ліквідності, які дають можливість сформулювати цілісне уявлення про рівень ліквідності підприємства.

Система показників аналізу ліквідності складається з трьох підсистем [6]:

1. Показники ліквідності активів.
2. Показники ліквідності балансу.
3. Показники ліквідності підприємства.

Для забезпечення результативності аналізу ліквідності недостатньо тільки оцінки її рівня, важливо виявити фактори зміни ліквідності підприємства (рис. 2).

Т.М. Ковальчук зазначає, що між показниками і факторами немає чіткої межі, їх місце визначене лише для даного конкретного випадку. При зміні цілей, об'єкта аналізу, часу здійснення аналітичних оцінок вони постійно міняються місцями: те, що в даний момент або тут є показником, стає після перебігу даного моменту або там фактором і навпаки [4, с. 110].

Якість і своєчасність аналітичних оцінок залежить від професійної підготовки та особистісних характеристик суб'єктів аналізу. Суб'єктами аналізу ліквідності є безпосередні вико-

навці аналітичних робіт. Це можуть бути особи, уповноважені на те користувачами, або ж самі користувачі інформації про ліквідність підприємства.

Економічний аналіз досліджує господарські процеси через систему інформації, аналітичний процес складається із ряду аналітичних операцій над інформацією з метою вироблення управлінських рішень, тобто він є інформаційним [4, с. 133], а результати аналізу залежать від якості вхідної інформації. Джерелами вхідної інформації аналізу ліквідності є: фінансова звітність підприємства (баланс (звіт про фінансовий стан), звіт про рух грошових коштів, звіт про фінансові результати (звіт про прибутки і збитки)), дані фінансового й управлінського обліку, планова і нормативна, внутрішня та зовнішня позаоблікова інформація. Отримана інформація підлягає обробці науково обґрунтованими способами, здатними забезпечити неперервне і системне дослідження об'єкта.

Сукупність способів, які забезпечують найбільш доцільну обробку аналітичної інформації, формують методіку аналізу [4, с. 112]. Методіка аналізу залежить від мети та завдань, що постають перед аналітичним дослідженням. Оскільки в ході аналізу ліквідності здійснюються оцінка, діагностика (факторний аналіз) і пошук резервів підвищення рівня ліквідності підприємства, то системне відображення способів і методів можна реалізувати розмежувавши їх за цими процесами.

При оцінці ліквідності використовують традиційні способи аналізу: абсолютні, відносні та середні величини, порівняння, групування, деталізація, балансовий та графічний спосіб. Важливо на цьому етапі провести горизонтальний, вертикальний і трендовий порівняльний аналіз. Горизонтальний порівняльний аналіз використовують для визначення абсолютних і відносних відхилень фактичного рівня показників від базового. Вертикальний порівняльний аналіз потрібний для вивчення структури активів і джерел їх формування шляхом розрахунку питомої ваги груп активів і пасивів у загальному підсумку балансу, а також для вияв-

лення співвідношення частин між собою. За допомогою трендового аналізу вивчають відносні темпи зростання та приросту показників ліквідності за ряд років до рівня базового року.

При проведенні діагностики досліджують причинно-наслідкові зв'язки між ліквідністю та факторами, що її зумовлюють. Для вимірювання впливу факторів, за наявності функціонального зв'язку між результативними показниками і факторами, використовують способи детермінованого факторного аналізу, до яких належать: метод ланцюгових підстановок; метод абсолютних різниць; метод відсоткових різниць; метод відносних різниць; інтегральний спосіб; індексний спосіб; метод пропорційного ділення та пайової участі. За наявності неповного зв'язку між результативним показником і факторами, вплив факторів досліджують за допомогою способів стохастичного аналізу (кореляційного, регресійного).

При прогнозуванні ліквідності в умовах невизначеності середовища важливими є способи економіко-математичного моделювання (регресійний аналіз, програмування, теорія ігор) та евристичні методи (Дельфі, метод "мозкового штурму", "морфологічний ящик", прийом контрольних запитань). За умови наявності стійких тенденцій зміни показників ліквідності, для прогнозування використовують способи екстраполяції (рухомого середнього, експоненційного згладжування).

Раціональність побудови методика аналізу визначає корисність результатів аналітичного процесу. Результати аналізу повинні відповідати потребам користувачів і характеризуватися ефективністю, конкретністю, точністю, об'єктивністю, конструктивністю, доступністю, зрозумілістю, стислістю, своєчасністю подання, завершеністю та реальністю. Вони мають бути представлені у зручній для використання текстовій (пояснювальні записки, довідки, висновки) або безтекстовій (аналітичні таблиці, графіки, діаграми) формі.

ВИСНОВКИ

З метою цілісного відображення процесу аналізу ліквідності обґрунтовано систему його методологічних елементів, яка розкриває логіку аналізу ліквідності на основі уточнення та взаємного узгодження: мети і завдань аналізу, періодичності здійснення аналітичних оцінок, об'єктів, показників, факторів, методів аналізу, суб'єктів, джерел вхідної та вихідної інформації. Розроблений підхід дає можливість здійснювати аналіз ліквідності з урахуванням умов внутрішнього і зовнішнього середовища,

можливостей аналітичного інструментарію та потреб конкретних користувачів інформації.

Література:

1. Кащенко Н.Б. Методика економічного аналізу: сутність та елементи / Н.Б. Кащенко, О.В. Цуканова, Н.М. Гаркуша // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. — 2014. — Вип. 1. — С. 40—51.
2. Савчук В.К. Аналітичний моніторинг ринку / В.К. Савчук // Моніторинг біржового ринку. — 2014. — № 3. — С. 10—15.
3. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности / Л.Т. Гиляровская [и др.]. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. — 360 с.
4. Ковальчук Т.М. Оперативний аналіз в управлінні агропромисловим виробництвом: монографія / Т.М. Ковальчук. — К.: ІАЕ. — 2001. — 520 с.
5. Кулик А.В. Проблеми організації та методики аналізу ліквідності і платоспроможності підприємств / А.В. Кулик // Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем: зб. наук. пр. МННЦ ІТіС. — К.: — 2009, Вип. 14. — С. 300—332.
6. Терен Г.М. Система показників аналізу ліквідності підприємства / Г.М. Терен // Інвестиції: практика та досвід. — 2016. — № 8. — С. 36—41.

References:

1. Kaschena, N. B. Tsukanova, O. V. and Harkusha, N. M. (2014), "Methodology of economic analysis: essence and elements", *Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh*, vol. 1, pp. 40—51.
  2. Savchuk, V. K. (2014), "Analytical market monitoring", *Monitorynh birzhovoho rynku*, vol. 3, pp. 10—15.
  3. Giljarovskaja, L. T. (2006), *Kompleksnyj jekonomicheskij analiz hozhajstvennoj dejatel'nosti* [Complex economic analysis of economic activity], Prospekt, Moskva, Rossija.
  4. Kovalchuk, T. M. (2001), *Operativnyi analiz v upravlinni ahropromyslovym vyrobnytstvom: monohrafiia* [The operational analysis in the management of agro-industrial production: monograph], IAE, Kyiv, Ukraina.
  5. Kulyk, A. V. (2009), "Problems of organization and methodology of analysis of liquidity and solvency of enterprises", *Ekonomiko-matematychne modeliuвання sotsial'no-ekonomichnykh system*, vol. 14, pp. 300—332.
  6. Teren, H. M. (2016), "Scorecard of the liquidity of an enterprise system", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 8, pp. 36—41.
- Стаття надійшла до редакції 30.10.2017 р.*

УДК 330.322:336.77:338.43

О. Б. Погріщук,
аспірант, Тернопільський національний економічний університет

ІНВЕСТИЦІЙНЕ КРЕДИТУВАННЯ В СИСТЕМІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА

O. Pogryschuk,
postgraduate, Ternopil National Economic University

INVESTMENT CREDITING IN THE SYSTEM OF INVESTMENT PROVIDING AGRICULTURAL SECTOR DEVELOPMENT

У статті розглянуто основні аспекти формування системи інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору; обґрунтовано потребу розвитку інвестиційного кредитування як складової удосконалення механізму залучення інвестицій та підвищення інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектору. Визначено переваги, ризики, недоліки та перспективи інвестиційного кредитування в системі інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору.

Інвестиційний кредит розглядається нами як форма інвестиційного забезпечення виробничо-господарської діяльності, що здійснюється з метою реалізації розширеного циклу відтворення й спрямована на збільшення капіталу як позикодавця, так і позичальника у перспективі.

Доведено, що в основі реалізації ефективного механізму кредитування інвестиційних проектів лежить взаємозв'язок окремих його елементів, до яких віднесено: аналіз якості бізнес-планів реалізації інвестиційних проектів; обстеження підприємства співробітниками банку; правове забезпечення реалізації інвестиційного кредитування; розробка оптимальної схеми кредитування інвестиційного проекту; оформлення документації щодо реалізації інвестиційного проекту, контроль і оперативне регулювання виконання календарних планів і витрат ресурсів; обґрунтування системи показників, що впливають на надання банком інвестиційних кредитів та фінансовий аналіз потенційного позичальника.

The article deals with the main aspects of the formation of the investment support system for the development of the agrarian sector; the necessity of development of investment lending as an integral part of improving the mechanism of attraction of investments and increase of investment attractiveness of enterprises of agrarian sector is substantiated. The advantages, risks, disadvantages and prospects of investment lending in the system of investment support for the development of the agrarian sector are determined.

Investment loan is considered by us as a form of investment support for production and economic activity, carried out in order to implement an extended cycle of reproduction and aimed at increasing capital as a lender and borrower.

It is proved that the basis of realization of an effective mechanism of lending to investment projects lies the interrelation of some of its elements, which include: analysis of the quality of business plans for the implementation of investment projects; survey of the company by bank employees; legal support for the implementation of investment lending; development of an optimal scheme of investment project lending; registration of documentation on the implementation of the investment project, control and operational regulation of the implementation of calendar plans and resource costs; the justification of the system of indicators that affects the provision of investment loans by the bank and the financial analysis of a potential borrower.

Ключові слова: інвестиційне забезпечення, аграрний сектор, інвестиційне кредитування, інвестиційні проекти.

Key words: investment support, agrarian sector, investment lending, investment projects.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Необхідною складовою формування системи інвестиційного забезпечення є процес акумулювання необхідних коштів, для фінансування розвитку аграрного сектору економіки. Збільшення обсягів залучення інвестицій є визначальним фактором економічного зростан-

ня усіх галузей національного господарського комплексу. У контексті розвитку аграрного сектору вітчизняної економіки цей аспект займає провідне місце, оскільки саме дієвий механізм інвестування спроможний забезпечити відновлення технічної та технологічної бази, сприяти впровадженню інновацій у галузі тва-

ринництва та рослинництва, підвищити рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції, уможливити сталий розвиток сільських територій й покращити умови життя сільських мешканців.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню проблеми інвестиційного забезпечення розвитку національного господарського комплексу присвятили свої праці: В.М. Алексійчук, І.А. Бланк, С.А. Буткевич, А.М. Бойко, Т.Л. Грицай, О.Є. Гудзь, О.І. Гурторов, М.Я. Дем'яненко, О.Ю. Єрмаков, М.І. Кісіль, І.В. Коваленко, А.М. Коваль, М.Ю. Ковденська, І.І. Лукінов, П.М. Майданевич, В.І. Мельник, А.І. Михайлова, О.О. Непочатенко, А.А. Пересада, П.Т. Саблук, В.С. Уланчук, І.І. Червен та ін. Втім, коло питань щодо удосконалення механізму залучення інвестицій та підвищення інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектору потребують проведення додаткових досліджень. До таких питань належать обґрунтування потреби розвитку основних складових системи інвестиційного забезпечення, зокрема інвестиційного кредитування як перспективного напрямку діяльності банків щодо надання фінансових ресурсів вітчизняним сільськогосподарським товаровиробникам.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування потреби розвитку інвестиційного кредитування в системі інвестиційного забезпечення аграрного сектора, з урахуванням можливих ризиків та розкриття перспективної спрямованості механізму інвестиційного кредитування. Завдання дослідження полягає у розкритті сутнісного наповнення "інвестиційного кредитування" та визначення особливостей його реалізації в аграрному секторі економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Згідно зі ст. 10 Закону України "Про інвестиційну діяльність" [1], інвестиційна діяльність може здійснюватись за рахунок:

- власних фінансових ресурсів інвестора (прибуток, амортизаційні відрахування, відшкодування збитків від аварій, стихійного лиха, грошові нагромадження і заощадження громадян, юридичних осіб тощо);
- позичкових фінансових коштів інвестора (облігаційні позики, банківські та бюджетні кредити);

— залучених фінансових коштів інвестора (кошти, одержані від продажу акцій, пайові та інші внески громадян і юридичних осіб);

- бюджетних інвестиційних асигнувань;
- безоплатних та благодійних внесків, пожертвувань організацій, підприємств і громадян.

Враховуючи обмеженість фінансових ресурсів і необхідність подолання подальшого спаду виробництва, потрібно ґрунтовно будувати політику формування необхідної фінансової бази інвестування на основі оптимального поєднання використання власних і позикових коштів та залучення капіталу на найвигідніших умовах.

В умовах ринкової економіки основним джерелом фінансування інвестиційної діяльності на підприємствах є власні кошти. Однак недосконалість податкової системи та діючі високі ставки оподаткування, висока вартість енергоносіїв, транспортних та інших тарифів не дозволяють вітчизняним підприємствам підвищувати рентабельність і накопичувати прибуток для розширеного відтворення основних фондів, що, в свою чергу, не дає змоги модернізувати виробничі процеси [2]. Тому, як правило, інвестиційна діяльність підприємства лише за рахунок власних коштів майже неможлива.

Обмеженість власних (внутрішніх) коштів аграрних підприємств вимагає залучення додаткових (зовнішніх) джерел фінансування у вигляді кредитів і позик. Використання позикового капіталу може інколи мати свої переваги: на відміну від дивідендів, які є розподілом прибутку, відсотки за користування кредитами вважаються затратами, отже, не оподатковуються; крім того, заборгованість вигідна у період підвищення темпів інфляції, оскільки виплати за борговими зобов'язаннями здійснюватимуться коштами меншої купівельної спроможності.

Нині переважна частина сільськогосподарських підприємств не спроможна ефективно вести господарську діяльність без залучення інвестиції. Надходження інвестицій в сільське господарство залежить від інвестиційного середовища, на формування якого впливають такі фактори:

- відповідність рівня розвитку аграрних галузей;
- наявність власних ресурсів;
- державні пільги для інвесторів;
- страхування ризиків;
- технічний рівень організації виробництва;
- ефективність використання інвестиційних коштів та ін. [3].

Для залучення інвестицій та їхнього ефективного використання потрібно розробляти цільові проекти, які відповідають пріоритетним напрямкам розвитку підприємств аграрного сектора. Згідно з дослідженнями Кісіля М.І. досягнення цілей інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства можна розв'язати такими найважливішими шляхами [4]:

- удосконалення інвестиційної політики держави в аграрній сфері у напрямі переорієнтації її на повне забезпечення інвестиційних потреб підприємств і організацій державної сфери, стимулювання інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, посилення ролі інвестиційної підтримки сільськогосподарських товаровиробників та удосконалення її механізмів, покращення умов залучення зовнішніх інвестицій в агропромислове виробництво, а також на розвиток сільських територій;

- забезпечення формування інвестиційних ресурсів у сільському господарстві за пропорцією, що характеризується співвідношенням між власними і залученими джерелами як 2:1;

- удосконалення механізмів державної інвестиційної підтримки сільськогосподарських товаровиробників шляхом надання їй на поворотній основі, недопущення випадків необгрунтованого виділення і нецільового використання коштів, переорієнтації її на потреби малого і середнього агробізнесу і збільшення фінансування інвестицій у розвиток установ бюджетної сфери в сільському господарстві до рівня їх потреб;

- першочергового використання коштів державного бюджету на: розвиток сортовипробувальних, сортодослідних, племінних, навчальних закладів, підприємств та організацій; водні меліорації; заліснення земель, що виводяться із сільськогосподарського обороту, впровадження ґрунтозахисних систем обробітку ґрунту з контурною організацією території;

- створення умов для пріоритетного розвитку тваринництва, насамперед м'ясного та молочного скотарства за рахунок коштів державного бюджету, кредитів та капіталу інвесторів;

- забезпечення стабілізації та посилення ролі кредитного механізму при формуванні джерел фінансування інвестицій у сільське господарство;

- посилення рівня захисту прав інвесторів, а також власників земельних ділянок і майнових об'єктів та інше.

Досвід країн із розвинутою ринковою економікою показує, що ефективність залучення

капіталовкладень у сільськогосподарське виробництво забезпечується при комплексному вирішенні всіх проблем, які негативно впливають на інвестиційну привабливість. До пріоритетних завдань щодо підвищення інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектора ми відносимо: підвищення технічного та технологічного рівня сільськогосподарських товаровиробників; динамічний соціальний розвиток села на основі сприяння розвитку зайнятості та зростання доходів сільського населення; оптимізація бюджетних інвестицій у сільське господарство, реалізація комплексу заходів щодо фінансового оздоровлення агроформувань; удосконалення законодавчо-нормативної бази, яка сприяє розвитку інвестиційної діяльності; формування інформаційного банку даних про інвестиційні можливості підприємств аграрного сектора; створення прозорої системи управління інвестиційним процесом [5].

Нині інвестиційне кредитування є перспективним напрямом діяльності банків, головне завдання якого — надання фінансових ресурсів на започаткування та розвиток господарської діяльності. Інвестиційний кредит розглядається нами як форма інвестиційного забезпечення виробничо-господарської діяльності, що здійснюється з метою реалізації розширеного циклу відтворення й спрямована на збільшення капіталу як позикодавця, так і позичальника у перспективі.

Особливістю банківського кредитування інвестиційних проектів, що відрізняє його від інших видів кредитування, є те, що воно мусить одночасно відповідати вимогам Закону України "Про інвестиційну діяльність", який регламентує здійснення інвестиційної діяльності в цілому на території України, та вимогам законодавчих і нормативних актів, які регулюють банківську діяльність стосовно кредитування [1]. Кредитуючи інвестиційні проекти, слід зупинитися на детальнішому розгляді принципів, яких необхідно дотримуватися. Так, принципи банківського кредитування — це основні вихідні положення, на яких ґрунтується теорія і практика кредитного процесу [6]. Ці положення зумовлені цілями та завданнями, що стоять перед банками, а тому відображають об'єктивні закономірності розвитку і функціонування кредитних відносин. З наукової точки зору правильним є системний підхід до дослідження принципів кредитування, де реалізується і конкретизується наукове розуміння принципів кредитування як взаємозв'язаної цілісної сукупності, в тому числі їх специфіки щодо інвестиційного кредитування.

В основі реалізації ефективного механізму кредитування інвестиційних проєктів лежить взаємозв'язок окремих його елементів (рис. 1).

Не зважаючи на проблеми, що існують на шляху до забезпечення ефективного процесу інвестиційного фінансування аграрного сектору, його кредитування з кожним роком стає більш вигідним. Зокрема на сьогодні основними "гравцями" на ринку кредитування АПК виступають АТ "Райффайзен Банк Аваль", КБ ПриватБанк, ПАТ "Креді Агріколь Банк", ПАТ "Державний ощадний банк України. До спеціальних пропозицій банків для аграріїв можна віднести вексельне фінансування (з відстрочкою платежу), коли фінансується придбання товарів (наприклад засобів захисту рослин) за допомогою авалування векселів, форвард, лізинг, акредитивні операції та ін. При цьому агровиробникам надається можливість придбати товари у компанії — партнера банку на умовах відстрочки платежу, але сплативши при цьому в кілька разів меншу ціну за жадане фінансування, ніж ставка за банківським кредитом. Такі пропозиції представлені ПУМБ, Райффайзен Банк Аваль та ПАТ "Креді Агріколь Банк". Серед спеціальних програм для аграріїв можна також виділити фінансування будівництва елеваторних комплексів, інші партнерські програми кредитування для аграрних товаровиробників (придбання техніки, обладнання.) Ці банківські продукти широко представлені у Райффайзен Банку Аваль. Перелічені фактори призвели до того, що лише незначна частина банків здійснює довгострокове кредитування аграрної галузі. Водночас є фактори, які можуть стимулювати банки до надання кредитів сільськогосподарським підприємствам:

- наявність механізмів кредитування, зокрема факторинг;
- надходження валютної виручки за умови експорту сільськогосподарської продукції;
- розвиток агрохолдингів;
- наявність значних вкладень: фінансових і трудових ресурсів у сільськогосподарські підприємства, які здійснювалися протягом кількох років;
- потенціал галузі та досить широкі перспективи її розвитку;

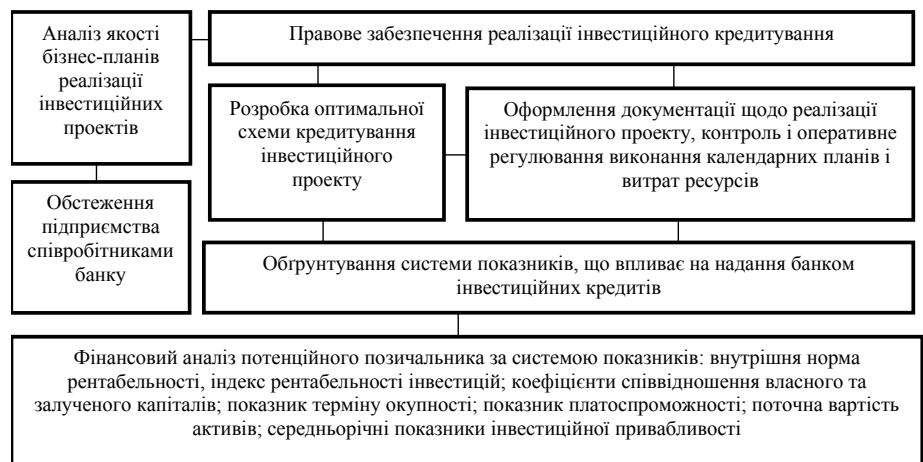

Рис. 1. Схема взаємозв'язку окремих елементів механізму кредитування інвестиційних проєктів

— пріоритетність галузі на рівні держави.

Як зазначає Коваленко І.В.: "Не дивлячись на позитивні тенденції у сфері інвестиційного кредитування, треба зазначити, що все ж таки українські комерційні банки ще досі недостатньо залученні до інвестиційних процесів із багатьох причин, головні з яких полягають у такому" [7]:

1) більшість банків є малопотужними для того, щоб фінансувати великі інвестиційні проєкти, які реалізують програму структурної перебудови переробної галузі агропромислового комплексу України;

2) українські комерційні банки мають дуже ризикову структуру пасивів, що не дозволяє повністю вирішити проблему широкомасштабних інвестицій підприємств АПК через банківські установи;

3) політична нестабільність та недосконалість нормативної бази суттєво гальмують розвиток інвестиційної діяльності комерційних банків України. Вирішення вищенаведених питань допоможе пришвидшити процес інвестиційного кредитування підприємств АПК, зробіть їх роботу стабільною та якісною, що, в свою чергу, призведе до посилення продовольчої безпеки України.

Незважаючи на очевидний прогрес у розвитку банківського кредитування суб'єктів аграрного ринку за останні роки, обсяги кредитування є ще далекими від потреб сектора, а кредитні механізми не є досконалими, оскільки кількісні та якісні параметри не відповідають викликам та запитам сьогодення, не враховують повною мірою об'єктивних економічних інтересів суб'єктів аграрного ринку через незначні обсяги, короткостроковість та високу вартість кредитних коштів [9].

У такому випадку виникає потреба комплексного вирішення проблеми і пошуку нового підходу як на макрорівні щодо перегляду кредитної, процентної, інвестиційної, бюджетної, аграрної політик та відповідних законодавчих змін, так і на внутрішньобанківському рівні, де зміни повинні проходити у напрямі спрощення та зростання доступності операцій для сільськогосподарських підприємств, а також розроблення схем ефективної співпраці з кожним клієнтом та використання коштів з максимально можливою ефективністю при мінімальному рівні ризиковості цих операцій.

Банки переважно надають кредити на закупівлю сільськогосподарської техніки, найменше кредити надаються на оплату клієнтами платежів за лізинговими контрактами і здійснення капітальних затрат, пов'язаних з будівництвом. Така ситуація пояснюється тим, що, оплачуючи техніку, банки краще контролюють цільове використання кредиту і можуть оформити у якості застави об'єкт кредитування. В інших випадках позичальнику необхідно надати додаткове забезпечення кредиту, що для багатьох аграріїв є досить проблематичним завданням [10].

В основі позитивних зрушень, що відбулись останнім часом у кредитних відносинах банків підприємствами аграрного сектору лежать такі чинники: підвищення рівня прибутковості підприємств та зростання ефективності їх діяльності; підвищення кредитоспроможності; високий рівень повернення кредитів; впровадження державою спеціального механізму часткової компенсації процентних ставок за кредитами комерційних банків.

Недоліками банківського механізму в Україні є те, що він поки що не спрямований на розвиток кредитування довгострокових проєктів сільськогосподарських підприємств, передусім через проблеми із формуванням довгострокових кредитних ресурсів, низьку капіталізацію, ліквідності банківської системи, високий розмір відсоткових ставок і складні умови та процедури надання кредитів, які значною мірою перекривають доступ значній кількості підприємств галузі на ринок позичкового капіталу.

Проте варто зазначити, що незважаючи на очевидний прогрес у розвитку банківського кредитування суб'єктів аграрного ринку за останні роки, обсяги кредитування є ще далекими від потреб сектора, а кредитні механізми не є досконалыми, оскільки кількісні та якісні параметри не відповідають викликам та запитам сьогодення, не враховують повною мірою

об'єктивних економічних інтересів суб'єктів аграрного ринку через незначні обсяги, короткостроковість та високу вартість кредитних коштів.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Аграрний сектор економіки України потребує формування ефективної системи інвестиційного забезпечення та є перспективним напрямом інвестування капіталу, який дозволить не тільки отримати, в порівняно короткий термін, прибуток від вкладених інвестицій, а й сприятиме позитивному розвитку національної економіки України.

Нині переважна частина сільськогосподарських підприємств не спроможна ефективно вести господарську діяльність без залучення інвестиції. Відтак, обмеженість власних коштів аграрних підприємств вимагає залучення додаткових (зовнішніх) джерел фінансування у вигляді кредитів і позик. В основу реалізації ефективного механізму кредитування інвестиційних проєктів лежить взаємозв'язок окремих його елементів, до яких віднесено: аналіз якості бізнес-планів реалізації інвестиційних проєктів; обстеження підприємства співробітниками банку; правове забезпечення реалізації інвестиційного кредитування; розробка оптимальної схеми кредитування інвестиційного проєкту; оформлення документації щодо реалізації інвестиційного проєкту, контроль і оперативне регулювання виконання календарних планів і витрат ресурсів; обґрунтування системи показників, що впливає на надання банком інвестиційних кредитів та фінансовий аналіз потенційного позичальника.

Інвестиційний кредит розглядається нами як форма інвестиційного забезпечення виробничо-господарської діяльності, що здійснюється з метою реалізації розширеного циклу відтворення й спрямована на збільшення капіталу як позикодавця, так і позичальника. В основі позитивних зрушень, що відбулись останнім часом у кредитних відносинах банків підприємствами аграрного сектору лежать такі чинники: підвищення рівня прибутковості підприємств та зростання ефективності їх діяльності; підвищення кредитоспроможності; високий рівень повернення кредитів; впровадження державою спеціального механізму часткової компенсації процентних ставок за кредитами комерційних банків. Основними недоліками роз-

витку інвестиційного кредитування в Україні є: недосконалість розвитку самої банківської системи, передусім через проблеми із формуванням довгострокових кредитних ресурсів, низьку капіталізацію, високий розмір відсоткових ставок і складні умови та процедури надання кредитів. Отже, подальші розвідки у цьому напрямі мають бути спрямовані на удосконалення механізмів інвестиційного забезпечення підприємств аграрного сектору.

Література:

1. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 № 1560-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>
2. Чорнодон В.І. Організаційно-економічні засади інноваційного розвитку промислового садівництва України: монографія / В.І. Чорнодон — Тернопіль: Крок, 2011. — 408 с.
3. Уланчук В.С. Проблеми інвестування сільськогосподарських підприємств / В.С. Уланчук, О.В. Жарун [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.udau.edu.ua/library.php?pid=1533>
4. Кісіль М.І. Стратегічні напрями інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства / М.І. Кісіль // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). — 2012. — № 2 (18), Т. 4. — С. 241—248.
5. Майданевич П.М. Формування першочергових заходів щодо підвищення інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектору / П.М. Майданевич [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/02/136.pdf>
6. Михайлова Л.І. Теоретико-методологічні засади формування інвестиційної привабливості підприємств аграрної сфери / Л.І. Михайлова, П.М. Майданевич [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.repo.sau.sumy.ua/>
7. Грицай Т.А. Інвестиційне кредитування, його сутність та значення в сучасних умовах господарювання / Т.А. Грицай [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/14_2011/4.pdf
8. Коваленко І.В. Інвестиційне кредитування переробних підприємств апк банківськими установами / І.В. Коваленко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/35529/14-Kovalenko.pdf?...1>
9. Непочатенко О.О. Розвиток іпотечного кредитування аграрного сектора економіки України / О.О. Непочатенко [Електронний ре-

сурс]. — Режим доступу: www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/Збірник/2012-1/03.pdf

10. Коваль Л.М. Інвестиційне кредитування підприємств аграрного сектору // Економіка АПК. — 2015. — № 1. — С. 35—40.

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), Law of Ukraine "On Investment Activity", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (Accessed 15 Oct 2017).
2. Chornodon, V.I. (2011), Orhanizatsiino-ekonomichni zasady innovatsiinoho rozvytku promyslovoho sadivnytstva Ukrainy [Organizational and economic principles of innovative development of industrial horticulture in Ukraine], Krok, Ternopil, Ukraine.
3. Ulanchuk, V.S. and Zharun, O.V. (2009), "Problems of investing in agricultural enterprises", available at: <https://www.udau.edu.ua/library.php?pid=1533> (Accessed 15 Oct 2017).
4. Kisil', M.I. (2012), "Strategic directions of investment support for agricultural development", Collection of scientific works of the Tavria State Agrotechnological University (economic sciences), vol. 2(18), pp. 241—248.
5. Maydanevych, P.M. (2011), "Formation of priority measures to increase the investment attractiveness of enterprises in the agrarian sector", available at: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/02/136.pdf> (Accessed 15 Oct 2017).
6. Mykhaylova, L.I. and Maydanevych, P.M. (2012), "Theoretical and methodological bases of formation of investment attractiveness of agrarian sphere enterprise (Accessed 15 Oct 2017). (access date September 29, 2017)
7. Hrytsay, T.L. (2011), "Investment credit, its situation and value in modern conditions of business", available at: www.investplan.com.ua/pdf/14_2011/4.pdf (Accessed 15 Oct 2017).
8. Kovalenko, I.V. (2012), "Investment crediting of processing enterprises of agro-industrial complex by banking institutions", available at: <https://www.dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/35529/14-Kovalenko.pdf?...1> (Accessed 15 Oct 2017).
9. Nepochatenko, O.O. (2012), "Development of mortgage lending agricultural sector of economy of Ukraine", available at: <http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/Збірник/2012-1/03.pdf> (Accessed 15 Oct 2017).
10. Koval', L.M. (2015), "Investment crediting to enterprises in the agrarian sector", Economy of agroindustrial complex, vol. 1, pp. 35—40.

Стаття надійшла до редакції 23.10.2017 р.